

คำปรารภ จากผู้เรียบเรียง

วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๓
ข้าพเจ้าจัดทำเอกสารชิ้นนี้ขึ้นเมื่อแรก ก็เนื่องด้วยความซრามาภาพของข้าพเจ้าเอง การท่องเที่ยวแต่ละตัวอักษรนั้นก็แสนยาก ความเพียรก็ลดลงตามวัย ข้าพเจ้าจึงใช้วิธีสรุปย่อทั้งเนื้อหา และข้อสอบเก่า พิมพ์ลงในคอมพิวเตอร์ เพื่อให้ผ่านตา ผ่านมือสร้างความคุ้นเคย ต่อมาเมื่อได้พิมพ์แจกเพื่อนภิกษุสงฆ์แฉะรอกไป ปรากฏว่า เสียยอดยปรับดีมาก ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า ควรจะปรับปรุงเนื้อหาให้เข้มข้นขึ้น และทำแจกเป็นสารานุกรม

เอกสารสรุปนี้ข้าพเจ้าทำแจกด้วยปรารถนาผู้เฒ่าผู้แก่เช่นเดียวกับข้าพเจ้า ที่ต้องมาเรียนหนังสือตอนชราที่มันลำบากเหลือเกิน อ่านเป็นสิบ ๆ รอบก็จำอะไรไม่ค่อยได้ จำได้ก็ไม่ได้แม่นยำ เช่นกาลก่อน ซึ่งการสอบเขาต้องการความแม่นยำเสียด้วย แม้เรียงผิดลำดับก็ถูกตัดคะแนน

สำหรับตัวอย่างข้อสอบนั้นไม่แนะนำให้อ่านคำถาม แล้วอ่านคำตอบไปด้วย จากประสบการณ์ของข้าพเจ้า อ่านแล้วมักจะอ่านเลย ไม่เหลืออะไรไว้ในความทรงจำ ควรอ่านคำถามแล้วปิดคำตอบ ถ้าคิดไม่ออกจำไม่ได้ ควรกลับไปเปิดตำรา หา คำตอบเสียรอบหนึ่ง ก็จะสร้างความคุ้นเคยเหมือนการเปิดพจนานุกรม จากนั้นค่อยดูเฉลย วิชาวิทย์มีข้อที่ข้าพเจ้าย่นย่อมาจากข้อสอบยังอ่านหลังไปสี่สิบกว่าปี เลขในวงเล็บจะเป็นตัวบอกว่า ออกข้อสอบบ่อยแค่ไหน การตอบนั้นควรตอบให้กระชับ ตรงจุดตรงประเด็น มีต้องตอบนั้นห้ามทุ่งเช่นที่ข้าพเจ้าทำ ที่ข้าพเจ้าทำคำตอบแบบครอบจักรวาล ก็เป็นเพราะการย่นย่อข้อสอบหลาย ๆ ปีนั่นเอง บางทีในหัวข้อเดียวกันหลายปี ก็อาจมารวมอยู่ในข้อเดียว

เทคนิคการจำนั้นก็เป็นเรื่องของแต่ละท่าน สำหรับข้าพเจ้าผู้ล้มเหลวเรื่องความทรงจำเล็กน้อย เลอะเลือน ย่อมต้องใช้ลูกกลูกทุกวิถีที่จะทำให้อ่านได้ ก็จะช่วยเฉพาะเทคนิคไว้เพื่อสิ่งเซป ด้วยความที่เนื้อหาการสอบถึง ๔ วิชา อาจจะมีมากกว่าหนึ่งข้อ สำหรับผู้ที่ชอบเฉพาะช่วงเข้าพรรษา ๓ เดือน จึงต้องมีเทคนิคในการจำ ในวิชาวิทย์ขอ อย่างคำว่า อากาศวิทยกับ อากาศวิทยกับ อากาศวิทยกับ อากาศวิทยกับ

นาน ก็ไม่สามารถจำได้ พอไปดูเรื่องอื่น กลับมาทำข้อนี้ก็ลืมเสียอีกแล้ว จึงจำเป็น **อาคาร** อาคาร คือบ้าน บ้าน คือคฤหาสน์ผู้ครองเรือน อาคารวิทยน์ย ก็คือคิลของคฤหาสน์ มีคิล ๔, คิล ๘ เป็นต้น ส่วน**อนาคา** ก็ไม่ใช่บ้าน ไม่มีบ้าน ก็เป็นนักบวช อนาคตวิทยน์ย ก็คือคิลของบรรพชิต ในพระพุทธศาสนา มีคิล ๒๒๗ เป็นต้น เช่นนี้ก็ไม่ลับสนอีกต่อไป หรือ สถานัดติกะ กับ อนาณัตติกะ ใช้วิธีจำว่า สถานัด คือ ส + อาณัตติ **ส** คือ **สัง** อาณัตติ คือ ลัญญาณให้ทำ รวมความเป็น สถานัดติกะ ต้องเอาปติแม่**สัง**ให้ผู้อื่นทำ อนาณัตติกะ ก็จำคำว่า **อน** แปลว่า **ไม่** คือ **ไม่**ต้องเอาปติแม่**สัง**ให้ผู้อื่นทำ ตัวอย่างในอธิกรณสมณะ ๗ ตัสสลาปิยลิกา ก็แยกเป็น ตัส เหม็อน ตัส คือ ตัสลินปาปะ คือ บาบ ตัสลินบาป คือ ตัสลินลงโทษ ตัสสลาปิยลิกา คือ ระวังด้วยการลงโทษ เป็นต้น ส่วนชื่อวารรคของปาจิตติย อานเนิน ๆ ก็ดูง่าย ๆ แต่เวลาเขียนจริงต้องเขียนเรียงลำดับให้ถูกด้วย ข้าพเจ้าจึงเอาคำนำหน้าของแต่ละวรรค มาเป็นอุบายในการจำว่า **มุ ภู โเอ โม อ สุ สัป สห รัต** แหม... อย่างนี้ท่านที่ขอบพระองค์พระบาลีก็คงอึ้ง เพราะของถนัด แต่สมองซรา ๆ ของข้าพเจ้า ๆ ซึ่งจำเป็นรทสลับดาวินที่ไค้แต่เช่นนี้ คงตกทายอยู่หน้าห้องสอบเป็นแน่ ข้าพเจ้าเลยแต่งเป็นกลอนว่า **มุ**ทะละ **ภู**ชา **โเอ** โภชะชะ **สุระ** **สัป** สห **รัต** ซึ่งแปลได้ว่า **มุ** คือ มุสลาทวารรค **ภู** คือ ภูตคามวารรค **โเอ** คือ โอภาทวารรค **โม** คือ โภทวารรค **อะ** คือ อเจลกวารรค **สุ** คือ สุรบาปวารรค **สัป** คือ สัปปาณวารรค **สห** คือ สหธรรมมิการรค **รัต** คือ รตนวารรค เช่นนี้ก็ได้ทั้งลำดับถูกต้อง ไม่ลับสนด้วย เรื่องจะไปแต่งเป็นกลอนหรืออะไรให้พิสดารแค่นี้ไหนเป็นเรื่องของท่าน ถ้าไค้ญให้จำได้เท่านั้น เทคนิคเช่นนี้จะม่มีประโยชน์มากในวิชาธรรมวิภาค เพราะธรรมะหลายหัวข้อ ชื่อซ้ำ ๆ กัน แต่สลับลำดับบ้าง เพิ่มอย่างนี้ ลดอย่างนั้นบ้าง อย่างอริชฎานธรรม ๔ นี้ ข้าพเจ้าก็จำเป็นว่า อริชฎานไปสู่ผู้อื่น ไป คือ ปล่อยให้ป คือ ปัญญา **สุ** คือ สอ **ส** คือ สัจจะ **จ** คือ จอ **จ** คือ จาคะ **อิน** คือ ออ **อ** คือ ออุปสมณะ เช่นนี้เป็นต้น ไม่เท่าเช่นนี้เวลาจำไปมาก ๆ หมวด มันจะดีกันเอง

เท่าที่วิเคราะห์ข้อสอบวิชาวิทย์ย่นย่อเหลือไป สิ่งที่เหมาะสมกับให้ได้ คือ ปาราชิก ๔, สังฆาทิเสส ๑๓, อนินยต ๒ เพราะออกข้อสอบซ้ำไปซ้ำมาหลายครั้ง ส่วนนิสสันติย ปาจิตติย ถ้าท่องได้ก็ดี ท่องไม่ได้ ก็จำเนื้อหาให้ได้

เรื่องปาดิตี้อย่าออกข้อสอบ ๑๐ ปีให้หลังมานี้ จะออกข้อสอบมาถามชื่อวารศเท่านั้น ก็ควรจำชื่อให้ได้ ส่วนเนื้อหาที่ควรอ่านให้ครบเสียขอไว้ให้ ปีล่าสุด (๕๐) ออกขนาดของผ้าอาบน้ำมา อยู่ตอนท้ายของบรรณวรรค มีอยู่ ๔-๕ รายการทำองให้หมด ส่วนเรื่องเลขาวิสูตร ก็เช่นเดียวกัน เช่น ข้อสอบปี ๔๒ ออกคำถามว่า เลขาวิสูตรแต่ละหมวดว่า ด้วยเรื่องอะไร เช่นนี้ก็ควรต้องท่องให้ได้ เพราะมีแค่ ๔ หมวดเอง

วิชาพุทธประวัติ ควรจำเวลา สถานที่ บุคคล เหตุการณ์ ธรรมะที่แสดง ให้แม่นยำ เช่น ทรงอธิษฐานเพศบรรพชิต ที่ริมฝั่งแม่น้ำอนาโณมา ณ อนุยปยัมพวัน แคว้นมัลลละ หรือทรงปลงอายุสังขาร (๕๐) ณ ปาวาลเจดีย์ บ้านเวฬุคาม เมืองไพศาลี แคว้นวัชชี เป็นต้น

ส่วนวิชาเรียงความกระตุธรรม ควรจำแบบฟอร์ม ให้ขึ้นใจ เขียนเข้าไปเข้ามาหลาย ๆ รอบ ก็จะช่วยได้มาก ระวังเรื่องลางมือ และความสะอาดให้มาก ควรเขียนตัวใหญ่ ๆ เพราะผู้ตรวจ มักเป็นพระผู้ใหญ่

ทวิวิชาควรที่เขียนให้คล่องมือ อย่างอย่างเดียว แล้วคิดว่าจำได้ คัพท์พระบาลีบางคำ จำได้ว่าอ่านอย่างไร แต่เวลาเขียนจริง สะกดไม่ถูกบ้าง ตกหล่นบ้าง ก็ไม่ออกบ้าง เรียงลำดับไม่ถูกบ้าง แม้คำพ้อง ๆ พบบ่อย ๆ เช่น พระอรหันต์ชัชฌายพเวลาเขียนจริง บางทีนึกไม่ออกว่า ใช้ นอหนุ หรือ ณะณะ เป็นต้น

อึ้งในปีนี้ ดำริจัดทำเอกสารนี้ แจกจำนวน ๒๐,๐๐๐ เล่ม ผู้มีจิตศรัทธาสามารถสมทบทุนจัดสร้างธรรมทาน โดยโอนเงินเข้าบัญชีกองทุนเพื่อสร้างธรรมทานบัญชีออมทรัพย์ อ.อมลสิน สาขาเจริญพาศน์ เลขที่ ๐1-๐117-20-073889-9 ชื่อบัญชี **พระอัครกิตติ์ อดุมสโร** ขอโมทนาบุญเป็นอย่างสูง ๆ

สารบัญ	
เรื่อง	หน้า
ปัญหาวิชาธรรมวิภาค และคิทิปฏิบัติ	๖
พุทธประวัติ (๒๐)	๒๐
บางส่วนของพระประวัติโมกข์ ๒๒๗	๓๕
ตัวอย่างข้อสอบสนามหลวงวิชาวิญญมุข	๔๒

เรียบเรียงโดย พระอัครกิตติ์ อดุมสโร วันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๓

ปัญหาวิชาธรรมวิภาค

๑. ธรรมมีอุปการะมาก ได้แก่อะไรบ้าง บุคคลผู้ขาดธรรมนั้นจะเป็นเช่นไร (๔๔) ตอบ ได้แก่ สติ ความระลึกได้ และสัมปชัญญะ ความรู้ตัว ๆ จะเป็นคนหลงลืม จะทำอะไรจะพูดจะคิดอะไรมักผิดพลาด ๆ

๒. การที่บุคคลพบทุกข์แล้วละทิ้งจะถูกต้องกว่าจะถูกกัดตาย จัดเป็นโศดตปะปะ ได้หรือไม่ เพราะเหตุใด (๕๑) ตอบ ไม่ได้ ๆ เพราะไม่ใช้ความเกรงกลัวตอบาป ๆ

๓. **ทริกับโศดตปะปะ** ต่างกันอย่างไร (๔๙) เป็นธรรมคุ้มครองโลกอย่างไร ตอบ ต่างกันอย่างนี้ ทริ คือ ความละอายใจตนเองที่จะประพฤติชั่ว ส่วนโศดตปะปะ คือ ความเกรงกลัวผลของความชั่วที่ตนจะได้รับ ๆ เพราะเมื่อบุคคลทั้งหลาย มีธรรม ๒ ประการนี้ประจำใจ ย่อมไม่ทำผิดทำบาป ไม่เบียดเบียน หรือสร้างความเจ็บช้ำน้ำใจให้กันและกัน ๆ

๔. ในทางโลก ดูคนงามกันที่รูปร่างหน้าตา ในทางพระพุทธศาสนา ดูคนงามกันที่ไหน (๕๐) ตอบ ในทางพระพุทธศาสนา ดูคนงามกันที่มีคุณธรรมอันทำให้งาม ๒ ประการ คือ ขันติ ความอดทน และโสรจจะ ความสงบเสงี่ยม ๆ

๕. ขันติกับโสรจจะ ต่างกันอย่างไร และควรประกอบธรรมทั้ง ๒ นี้ในขณะไหน เป็นธรรมที่ทำให้งามได้อย่างไร (๕๗) ตอบ ขันติ คือ **ความอดทน** โสรจจะ คือ **ความสงบเสงี่ยม** เสมอเมื่อเจียมตัว ถ่อมตน ต่างกันที่ ขันติ เป็น**ความงามภายใน** โสรจจะ เป็น**ความงามภายนอก** ควรประกอบธรรมทั้งสองนี้เสมอ ฝึกให้เป็นนิสัย เวลาต้องปฏิบัติสัมพันธ์กับผู้อื่น ก็จะได้รับความสะดวก ความเกรงใจ แม้ผู้พบเห็น มิได้ปฏิบัติสัมพันธ์ด้วยก็ชื่นชม นิยมชมชอบ ๆ

ผู้ที่สมบุรณ์ด้วยธรรมทั้ง ๒ นี้ ย่อมมีใจหนักแน่นไม่แสดงควมวิการออกมาทำให้ปรากฏ แม้จะประสบความดีใจ เสียใจ ก็อดกลั้นได้ รักษากาย วาจา ใจให้สุภาพ สงบเสงี่ยมเป็นปกติไว้ได้ จึงทำใ้งาม ๆ

๖. บุคคลทำเช่นไร จึงได้ชื่อว่าเป็นบุญการบ้าง กติบัญญัติเวทีย่าง (๔๗) จึงแสดง ตัวอย่างประกอบกับอธิบาย (๔๘)

ตอบ บุคคลที่ทำคุณแก่ผู้อื่นก่อน ชื่อว่าบุญการี บุคคลที่รู้คุณที่ตนทำแล้ว ชื่อว่า กติบัญญัติ บุคคลที่ตอบแทนคุณท่าน ชื่อว่ากตเวทีย

ผู้ชื่อบุญการี ได้แก่ พระพุทธเจ้า ให้คุณแก่พุทธบริษัทก่อน ด้วยการทรงแนะนำ สังฆานให้รู้ดี รู้ชอบตามพระองค์ เพื่อให้ได้บรรลุประโยชน์ทั้ง ๓ คือ ประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน, ปิตามารดา ให้คุณแก่บุตร ธิดา, ครูบาอาจารย์ ให้คุณแก่ลูกศิษย์ เป็นต้น

ผู้ที่ชื่อกติบัญญัติเวทีย ก็คือ พุทธบริษัท บุตรธิดา ลูกศิษย์ รู้บุญคุณของบุญการี และตอบแทนท่าน เช่น สืบทอดพระศาสนา บำรุงพระศาสนา บูชาด้วยอามิสบูชาบ้าง บูชาด้วยปฏิบัติบูชาคือปฏิบัติตามคำสั่งสอนบ้าง เป็นการแสดงกตัญญูตเวทีต่อ พระพุทธเจ้า, เลี้ยงดูปู่เสื่อเมื่อนานแก่ชรา ช่วยทำกิจการงานต่าง ๆ ของท่าน ดำรง รักษาชื่อเสียงวงศ์ตระกูล ประพฤติตนให้ดีเหมาะสมที่จะรับทรัพย์มรดก ทำบุญอุทิศ ส่วนกุศลให้เสียงานถึงแก่กรรม เป็นการแสดงกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดา และ แสดงความเคารพท่าน เสนอตัวรับใช้ท่าน เชื้อฟุ้งคำแนะนำ คำสั่งสอนของท่าน และ ปฏิบัติตาม เป็นการแสดงกตัญญูตเวทีต่อครูบาอาจารย์

๗. ทุจริต คืออะไร มีเท่าไร อะไรบ้าง
ตอบ ทุจริตมี ๓ อย่าง คือ

๑. กายทุจริต การทำความชั่วทางกาย เช่น การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เบียดเบียนสัตว์ ทำร้ายสัตว์ การลักขโมย การผิดลูกเมียคนอื่น
๒. วาจทุจริต การทำความชั่วทางวาจา เช่น การพูดโกหก คำหยาบ ล้อเสียด เพ้อเจ้อ
๓. มโนทุจริต การคิดเลวคิดชั่ว เช่น คิดฆ่าเขา คิดอยากได้ของเขา คิดผิดทำนองคลองธรรม ฯ

๘. พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า คือใคร รวมเรียกว่าอย่างไร รัตนะ ๓ นั้น มีคุณอย่างไร (๕๑,๕๒) ได้ชื่อว่าเป็นรัตนะ เพราะเหตุไร (๕๓)

ตอบ พระพุทธเจ้า คือผู้ที่ออกแสวงหาความหลุดพ้นจากวัฏสงสาร ตรัสรู้ชอบด้วย พระองค์เอง และสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตาม พระธรรมเจ้า คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าเมื่อพระองค์ปรินิพพานไปแล้ว พระสงฆ์เจ้า คือผู้ที่ปฏิบัติ ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย สืบทอดพระศาสนาจน มาถึงปัจจุบัน สั่งสอนให้บุคคลทั่วไปประพฤติดีประพฤติชอบ ไม่ละเมิดศีล รวม เรียกว่า รัตนัตริย์ ฯ

รัตนะ ๓ คือ
๑. พุทธรัตนะ มีคุณคือตรัสรู้ในอริยสัจ ๔ ด้วยตนเอง และสั่งสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม

๒. ธรรมรัตนะ มีคุณคือ ย่อมรักษาไม่ให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามพระ ธรรมตกไปสู่โลกอันชั่ว สือบายภูมิ ๔ เป็นต้น

๓. สังฆรัตนะ มีคุณคือ ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ตามคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้า สั่งสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม และสืบทอดพระศาสนา เพราะเป็นของมีคุณค่าและหาได้ยาก เหมือนเพชรนิลจินดาที่มีค่ามากนำประยชน์และ ความสุขมาให้แก่ผู้เป็นเจ้าของ ฯ

๙. เพราะเหตุไร หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาจึงสอนเรื่องการทำใจของ ตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมอง (๕๗)

ตอบ เพราะใจเป็นธรรมชาติสำคัญ ถ้าใจเศร้าหมอง ก็เป็นเหตุให้ทำชั่ว การทำชั่วมี ผลเป็นความทุกข์ ถ้าใจผ่องแผ้ว ก็เป็นเหตุให้ทำดี การทำดีมีผลเป็นความสุข ฯ
๑๐. มโนสุจริตคืออะไร มีอะไรบ้าง (๕๐)

ตอบ คือ การประพฤติชอบด้วยใจ ฯ
ไม่โลกอยากได้ของเขา ๑, ไม่พยายามปกป้องร้ายเขา ๑, เห็นชอบตามคลองธรรม ๑ ฯ

๑๑. โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ ข้อ คืออะไรบ้าง ข้อไหนเป็นคำสั่ง ข้อไหนเป็นคำ
สอน (๔๑, ๔๔)

ตอบ โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ ข้อ ได้แก่

๑. **สัพพปาปัสสะอกกรรมัง** เว้นจากทุจริต
  ๒. **กุสลัตถุสสุบสัมปทา** ประกอบสุจริต
  ๓. **สติจิตตปริโยทปนัง** ทำให้หมดจากเครื่องเศร้าหมอง
- ชื่อว่า โอวาทปาฏิโมกข์ เป็นหัวใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา แสดงในวัน
มาชบูชา มีใจตรงคำสั่งเกิดขึ้น คือ
๑. เป็นวันเพ็ญ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓
  ๒. ภิกษุรวมกันโดยมีได้นัดหมายจำนวน ๑,๒๕๐ รูป
  ๓. ภิกษุทั้งหลายเป็นพระอรหันต์ซึ่งนิมิต
  ๔. ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทด้วยเหตุที่ภิกษุสัมปทา

เว้นจากทุจริต เป็นคำสั่ง **ประกอบสุจริต** และ **ทำให้หมดจากเครื่องเศร้าหมอง**
เป็นคำสอน ๓

๑๒. กุศลมูล กับ อกุศลมูล คืออะไร มีเท่าไร เมื่อเกิดแล้ว ควรปฏิบัติเช่นไร

ตอบ กุศลมูล คือ รากแห่งแห่งความดี มี ๓ อย่าง ได้แก่

๑. **อโภคะ** การไม่เอากินได้ของเขา
๒. **อโหสละ** การไม่ซึ่งเกลียด อาสาตพยาบาท โมโหโทโส
๓. **อโมหะ** การไม่มีความเห็นถูกมีความเห็นชอบ ไม่มัวเมา

อกุศลมูล คือ รากแห่งแห่งความชั่ว ได้แก่

๑. **โลภะ** การอยากได้ของเขา
๒. **โทสละ** ความโกรธเกลียด อาสาตพยาบาท
๓. **โมหะ** ความมัว งมงาย เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

เมื่อเกิดแล้วควรปฏิบัติโดยเจริญชอบ เป็นคุณธรรมหลัก กล่าวคือ ถ้าอกุศล
เกิดขึ้นแล้ว ให้ใช้ **ปทานปธาน** เพื่อยละความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว ถ้ากุศลมูลเกิดขึ้นแล้ว
ให้ใช้ **อนุรักษ์นาปธาน** เพื่อรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ๓

๑๓. คนเราจะประพฤติดีหรือประพฤติชั่วมีมูลเหตุมาจากอะไร (๔๙)

ตอบ คนประพฤติดีมีมูลเหตุมาจาก**อโภคะ อโหสละ อโมหะ**

ส่วนคนประพฤติชั่วมีมูลเหตุมาจาก**โลภะ โทสละ โมหะ** ๓

๑๔. ภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่จะต้องมีอินทริยสังวร คือล้ารวมอินทริยี่ ล้ารวม
อินทริยี่นั้น คืออย่างไร (๕๐)

ตอบ คือระวังตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ความยินดียินร้ายครอบงำได้ ในเวลาเห็น
รูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องภูมิผัสสะ รู้ธรรมารมณ์ ๓

๑๕. จะประพฤติตนให้ถูก ควรประพฤติในทางเช่นไร

ตอบ จะประพฤติตนให้ถูก ไม่ผิดพลาดไปจากวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ต้องปฏิบัติตาม
อัธมกปฏิบัติ ๓ ได้แก่

๑. **อินทริยสังวร** คือ การล้ารวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีสติไว้เสมอ
มิให้หลงไหลไปกับผัสสะทั้งหลาย
  ๒. **โภชนมัมมัตตัญญูตา** คือ ความรู้ประมาณในการบริโภคอาหาร
  ๓. **ชาศกริยาวัฏถุ** คือ ฟังขยันหมั่นเพียร ไม่เห็นแก่นอนมากเกินไป
๑๖. **บุญกิริยาวัฏถุ** คืออะไร มีเท่าไร ในบุญกิริยาวัฏถุ ๓ นั้น ข้อไหนก่าจัดอะไร
- ตอบ บุญกิริยาวัฏถุ คือที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ มี ๓ ประการ คือ

๑. **ทานมัย** บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
  ๒. **ศีลมัย** บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
  ๓. **ภาวนามัย** บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา เจริญสมาธิ พังธรรม
- ทานมัย ก่าจัด**โลภะ** สัลมัย ก่าจัด**โทสละ** ภาวนามัย ก่าจัด**โมหะ** ๓

๑๗. ธรรมหมวดหนึ่ง เป็นเหตุให้ผู้ประพฤติขาดความเที่ยงธรรมชื่อว่าอะไร มี
อะไรบ้าง (๕๑)

ตอบ ชื่อว่า **อคติ** ความลำเอียง ๓
มี **ฉันทภาคติ** ลำเอียงเพราะรักใคร่กัน ๑, **โทสภาคติ** ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน ๑,
โมหภาคติ ลำเอียงเพราะหลง ๑, **ภยภาคติ** ลำเอียงเพราะกลัว ๑ ๓

๑๘. บุคคลผู้หวังความเจริญ ควรตั้งอยู่ในธรรมอะไร ตอบ ให้ครบ

ตอบ ควรตั้งอยู่ใน **วุททธิธรรม ๔** ธรรมเป็นเครื่องเจริญ ได้แก่

๑. สัมปรัสถสังเสวะ คบสัตบุรุษ
๒. สัทธัมมัสถวนะ พูดคุยแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นจากสัตบุรุษ
๓. โยนิโสมนสิการ พินิจพิเคราะห์ธรรมที่เด็ดดับตรับฟังมา
๔. ธัมมานุธัมมปฏิบัติ นำธรรมที่ใคร่ครวญแล้วไปปฏิบัติให้สำเร็จผล

และ **อปรีทานิยธรรม ๗** ธรรมที่เป็นไปเพื่อความไม่เสื่อม หวังความเจริญเพียงอย่างเดียว ได้แก่

๑. หมั่นประชุมเนื่อง ๆ
๒. เสอประชุมก็พร้อมเพียง
๓. ไม่บัญญัติเพิ่ม ไม่รื้อถอนพุทธบัญญัติ
๔. ให้ความเคารพประธานที่ประชุม
๕. ไม่ลู่อ้างแก่ความอยาก
๖. ยินดีในสมานะปา
๗. ตั้งใจอยู่ว่า ผู้ซึ่งไม่มาขอให้มา ผู้ที่มาแล้วขอให้เป็นสุข ๆ

๑๙. หลักธรรมจุดล่อนำไปสู่ความเจริญ มีกี่อย่าง ตอบ ให้ครบ มีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างไร

- ตอบ หลักธรรมจุดล่อนำไปสู่ความเจริญ คือ **จักร ๔** ได้แก่
๑. **ปฏิรูปทสวาสะ** การอยู่ในประเทศหรือ สถานที่ที่สมควร
  ๒. **สัมปรัสถสังเสวะ** การคบหาสัตบุรุษ
  ๓. **ยัตถลัมหมานิธิ** การตั้งตนไว้ชอบ
  ๔. **ปุพเพกตปุญญา** การเป็นผู้สร้างคุณงามดีไว้แต่กาลก่อน

มีความเกี่ยวเนื่องกันคือ การอยู่ในประเทศอันควรยอมทำให้พบสัตบุรุษได้งาย เมื่อคบหาสัตบุรุษแล้ว ก็ยอมเป็นเหตุให้คิดดีพูดดีทำดี ทำตัวให้เหมาะสมสมควรตามคำแนะนำของท่าน ครั้นเมื่อตั้งตนไว้ชอบแล้ว ก็ยอมทำความดีเป็นคุณลักษณะไปเกิดในภพภูมิข้างหน้าที่ดี หรือได้อยู่ในภูมิประเทศอันควร หมั่นเวียนเจริญขึ้น ๆ เช่นนี้เรื่อยไป ๆ

๒๐. ปธานคือความเพียร ๔ มีอะไรบ้าง ตอบ ให้ครบ

- ตอบ มี **๑. สังวรปธาน** เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน
- ๒. ปทานปธาน** เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว
- ๓. ภาวนापธาน** เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน
- ๔. อนุรักษนภาพธาน** เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วมิให้เสื่อม ๆ

อนุโลมเข้าในปทานปธาน ๆ

๒๑. อธิษฐานธรรมคืออะไร ตอบ ให้ครบ

- ตอบ อธิษฐานธรรม คือ **ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ** มี ๔ อย่าง ได้แก่
๑. **ปัญญา** รอบรู้ในสิ่งที่ควรรู้
  ๒. **สังกะ** มีความจริงใจ คือประพฤติสิ่งใดก็ให้ได้จริง
  ๓. **จาคะ** สละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ
  ๔. **อุปลมะ** สงบใจจากสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความสงบ

๒๒. พรหมวิหาร ๔ คืออะไรบ้าง ตอบ ให้ครบ

- ตอบ พรหมวิหาร ๔ คือ **ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของพรหม หรือธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตามเป็นผู้ใหญ่** ได้แก่
๑. **เมตตา** ความรัก อยากให้เขามีความสุข
  ๒. **กรุณา** ความสงสาร อยากให้เขาพ้นทุกข์
  ๓. **มุทิตา** การพลอยยินดี เมื่อเขามีความสุข
  ๔. **อุเบกขา** การปล่อยวาง หรือ วางเฉย เมื่อไม่สามารถช่วยเขาได้

ข้ออุเบกขาลำคัญที่สุด หากขาดอุเบกขา เมื่อเกิดเหตุไม่เป็นที่พอใจ ในอีก ๓ ข้อ เช่น สงสารอยากให้เขาพ้นทุกข์ แต่ช่วยอย่างไรก็ช่วยไม่ได้ ก็ต้องปล่อยวาง คิดเสียว่า สัตว์โลกมีกรรมเป็นของตน ก็จะอยู่เป็นสุข หากไม่แล้ว ก็จะเกิดอุปาทาน เป็นทุกข์เป็นร้อน มิได้เป็นเครื่องอยู่ของพรหมอีกต่อไป ๆ

๒๓. ผู้ที่ทำงานไม่สำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย เพราะขาดคุณสมบัติธรรมอะไรบ้าง
ตอบ ผู้ที่ทำงานไม่สำเร็จตามที่มุ่งหมาย เพราะขาดอิทธิบาท ๔ ได้แก่

๑. **ฉันทะ** ความพอใจในงานที่ทำ
  ๒. **วิริยะ** ความเพียร
  ๓. **จิตตะ** ความมีใจจดจ่อในงานที่ทำ
  ๔. **วิมังสา** ความคิดใคร่ครวญอย่างดีในงานที่ทำ
๒๔. สติปัญญา เป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้บรรลุพระนิพพาน ทราบว่ามีเท่าไร

ตอบ สติปัญญา ทราบว่ามี ๔ อย่าง ได้แก่

๑. **กายานุปัสสนา** การพิจารณาร่างกายเป็นอารมณ์ พิจารณาอาการ ๓๒ มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น
๒. **เวทณานุปัสสนา** การพิจารณาเวทนาเป็นอารมณ์ พิจารณาความรู้สึก สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ เป็นต้น
๓. **จิตตานุปัสสนา** การพิจารณาจิตเป็นอารมณ์
๔. **ธัมมานุปัสสนา** การคิดใคร่ครวญธรรมเป็นอารมณ์

๒๕. ธาตุกัมมัญฐาน มีอะไรบ้าง กำหนดพิจารณาอย่างไร ธาตุมีลักษณะเช่นไร
คือธาตุอะไร (๕๑)

ตอบ ธาตุกัมมัญฐาน มี ๔ อย่าง ได้แก่

๑. **ปฐวีธาตุ** ธาตุดิน พิจารณาส່วนที่เป็นก้อน แข็ง จับต้องได้ เช่น เนื้อกระดูก เป็นต้น
๒. **อาโปธาตุ** ธาตุน้ำ พิจารณาส່วนที่มีลักษณะเอิบอาบ ไหลได้ เช่น น้ำเลือด น้ำหนอง เป็นต้น
๓. **วาโยธาตุ** ธาตุลม พิจารณาส່วนที่มีลักษณะพัดไปมา เช่น ลมหายใจ เป็นต้น
๔. **เตโชธาตุ** ธาตุไฟ พิจารณาส່วนที่มีลักษณะร้อน เช่น อุณหภูมิในร่างกายที่ใช้เผาผลาญอาหาร เป็นต้น ฯ

คือ ธาตุดิน ฯ

๒๖. ปัจจัยปัจเจกเวทณะ (๔๘) กับ อภิมหปัจเจกเวทณะ มีความหมายอย่างไร
ตอบ ปัจจัยปัจเจกเวทณะ คือการพิจารณาปัจจัย ๔ มี **เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค** ก่อนบริโภคว่า เราจะบริโภคปัจจัย ๔ เพื่อยังอัตภาพให้เป็นไป หรือจะบริโภคเพื่อทานาเท่านั้น มิได้ต้องการความสวยงาม สนุกสนาน เมามัน ให้เกินสมควร อภิมหปัจเจกเวทณะ คือ **การพิจารณาความจริงของชีวิต ทุก ๆ วัน ให้เป็นธรรมดา** ว่า

๑. **ชราธัมโมฆเท** ช่าง **อนัตโต** เรามีความแก่ชราเป็นธรรมดา เราไม่ล่วงพ้นความแก่ชราไปได้
๒. **พยาธิธัมโมฆเท** พยาธิ **อนัตโต** เรามีความเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นธรรมดา เราไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้
๓. **มรณธัมโมฆเท** มรณัง **อนัตโต** เรามีความตายเป็นธรรมดา เราไม่ล่วงพ้นความตายไปได้
๔. **สัพเพหิ เม ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วิมภาโว** เราต้องพลัดพรากจากของที่รักที่พอใจเป็นธรรมดา
๕. **กัมมัสสลโกฆเท** เรามีกรรมเป็นของตน ฯ

๒๗. ควรพิจารณาทุก ๆ วันว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น ข้อความนี้อยู่ในหมวดธรรมอะไร ท่านให้พิจารณาอย่างไรเพื่ออะไร (๕๐)

ตอบ อยู่ในหมวดอภิมหปัจเจกเวทณะ ๕ ฯ เพื่อบรรเทาความยึดมั่นถือมั่นว่า สิ่งนั้น คนนั้น เป็นที่รักของเรา จักไม่ต้องเสียใจเมื่อต้องพลัดพรากจากสิ่งนั้น คนนั้น จริง ๆ ฯ
๒๘. ธรรมเป็นกำลัง ๕ อย่างคืออะไรบ้าง ธรรม ๕ อย่างนั้น เรียกว่าอินทริย์ เพราะเหตุใด (๕๒)

- ตอบ คือ
๑. **สัทธา** ความเชื่อ
  ๒. **วิริยะ** ความเพียร
  ๓. **สติ** ความระลึกได้
  ๔. **สมาธิ** ความตั้งใจมั่น
  ๕. **ปัญญา** ความรอบรู้ ฯ

เพราะเป็นใหญ่ในกิจของตน ฯ

๒๙. คนที่ไม่มีสติปัญญาจะตกตะกอน กล้าพูดแสดงในที่ชุมนุม เพราะมีธรรมอะไร
ตอบ คนที่ไม่มีสติปัญญาจะตกตะกอน กล้าพูดแสดงในที่ชุมนุม เพราะมี **เวสัชชการณ**

ธรรม ๕ ธรรมที่เป็นปัจจัยให้กล้าหาญ ได้แก่

๑. **สัตถา** เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ
  ๒. **ศีล** รักกาย วาจา ให้เรียบร้อย
  ๓. **พหุลัจจะ** เป็นผู้ศึกษามาก ฟังมาก มีความรู้มาก
  ๔. **วิริยารัมภะ** เป็นผู้มีความเพียร
  ๕. **ปัญญา** รอบรู้ในสิ่งที่ควรรู้ ๆ
๓๐. กรรมที่เป็นบาปหนักที่สุด มีชื่อเรียกว่าอะไร มีอะไรบ้าง ชื่อไหนหนักที่สุด จะได้รับโทษอย่างไร (๔๗)

ตอบ กรรมที่เป็นบาปหนักที่สุด มีชื่อว่า **อนันตริยกรรม ๕** ได้แก่

๑. **มาตุฆาต** ฆ่ามารดา
  ๒. **ปีตุฆาต** ฆ่าบิดา
  ๓. **อรหันตฆาต** ฆ่าพระอรหันต์
  ๔. **โลหิตุปบาท** ทำร้ายพระพุทธเจ้าให้พอพระโลหิตขึ้นไป
  ๕. **สังฆเภท** ยุลงซีให้แตกกัน ๆ **สังฆเภท** โทษหนักที่สุด ๆ
- จะรับโทษคือ ต้องไปสูทุคติ ห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพาน ๆ

๓๑. การฟังธรรมมีอานิสงส์อย่างไร ตอบให้ครบ

ตอบ การฟังธรรม มีอานิสงส์ ๕ อย่าง ชื่อว่า **อัมมัสวานิสงส์** ได้แก่

๑. ผู้ฟังธรรมย่อมได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง
๒. แม้ธรรมที่เคยฟังแล้ว ย่อมเข้าใจมากขึ้น
๓. บรรเทาความสงสัย
๔. ทำความเห็นใหญ่ถูกต้อง หรือ ทำให้เป็นสัมมาทิฐิ
๕. ขณะฟังธรรม จิตย่อมผ่องแผ้ว

๓๒. ชันธ ๕ ได้แก่อะไรบ้าง โดยย่อเรียกว่าอะไร (๕๑,๕๔)

ตอบ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ๆ เรียกว่า นามรูป ๆ

๓๓. ธรรมอันกั้นจิตมิให้บรรลุความดี เรียกว่าอะไร มีอะไรบ้าง (๕๐,๕๓)
ตอบ ธรรมอันกั้นจิตมิให้บรรลุความดี เรียกว่า **นิวรณ์ ๕** ประการ ดังนี้

๑. **กามฉันทะ** ความพอใจในกามคุณ ๕ ได้แก่ รูปสวय กลิ่นหอม รส อร่อย เสียงเพราะ สัมผัสระหว่างเพศ
๒. **ปฏิสสะ** ความโกรธ พยาบาท ป้องร้ายผู้อื่น
๓. **ถิ่นสมิทตะ** ความที่จิตหดหู่ วังเวงหาหาวนอน
๔. **อุทธัจจะกุกกุจจะ** ความฟุ้งซ่าน รำคาญ
๕. **วิจิกิจฉา** ความลังเล สงสัย ตกใจไม่ได้ ๆ

๓๔. **อุทธัจจะกุกกุจจะ** คือความฟุ้งซ่านและรำคาญ จัดเข้าในชันธ ๕ เพราะเหตุใด (๔๙)

ตอบ จัดเข้าในสังขารชันธ ๕ เพราะความฟุ้งซ่านและรำคาญ เป็นเจตสิกธรรมที่เกิดขึ้นกับใจ ๆ

๓๕. **อินทริย์ ๖** กับ **อารมณ์ ๖** มีความสัมพันธ์กันอย่างไร

ตอบ อินทริย์ ๖ ได้แก่ **ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ**, อารมณ์ ๖ คือ **รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์** มีความสัมพันธ์กันคือ อินทริย์ ๖ เป็นอายตนะภายใน เป็นตัวรับรู้ หรือทำให้เกิดความรู้ เชื่อมกับ อารมณ์ ๖ ซึ่งเป็นอายตนะภายนอก เป็นตัวถูกรับรู้ หรือถูกล้มผัสจากอายตนะภายในทั้ง ๖ หรือจากภายนอก อย่างนี้

ตา เป็นใหญ่ในการเห็น อารมณ์ คือ **รูป**

หู เป็นใหญ่ในการฟัง อารมณ์ คือ **เสียง**

จมูก เป็นใหญ่ในการสูดดม อารมณ์ คือ **กลิ่น**

ลิ้น เป็นใหญ่ในการลิ้ม อารมณ์ คือ **รส**

กาย เป็นใหญ่ในการต้อง อารมณ์ คือ **โผฏฐัพพะ**

ใจ เป็นใหญ่ในการรู้ อารมณ์ คือ **ธรรมารมณ์** ๆ

๓๖. **การวะ** คืออะไร มีกี่อย่าง ชื่อว่า การวะในความศึกษา หมายถึงอะไร (๕๒)
ตอบ คือ ความเคารพ เอื้อเฟื้อ ๆ มี ๖ อย่าง ๆ หมายถึง ความเคารพ เอื้อเฟื้อในไตรสิกขา ๆ

๓๗. **สาธารณิยธรรม** แปลว่าอะไร ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติอย่างไร (๔๗)

ตอบ **สาธารณิยธรรม** แปลว่า ธรรมที่ทำให้ระลึกถึงกัน มี ๖ ประการ ได้แก่

๑. เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา
  ๒. เข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา
  ๓. เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา
  ๔. แบ่งปันลาภที่ได้มาโดยเสมอกัน ไม่เก็บไว้บริโภคคนเดียว
  ๕. รักษาศีลให้เสมอผู้อื่น
  ๖. มีความเห็นร่วมกับผู้อื่น
- มีผลแก่ผู้ปฏิบัติคือ ไปทนมหาทานก็จะมีส่วนผู้รักใคร่ คิดถึงกัน สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข ๓
๓๘. **อธิทานิยธรรม** คืออะไร ข้อ ๑ ความว่าอย่างไร ข้อ ๔ ความว่าอย่างไร (๔๘)

ตอบ อธิทานิยธรรม คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อยังความไม่เสื่อมให้แก่ผู้ปฏิบัติ มีแต่เจริญอย่างเดียว ๓

ข้อ ๑ ความว่า **หมั่นประชุมเนื่อง ๆ** ๓

ข้อ ๔ ความว่า **ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่เป็นประธานในสงฆ์ เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เชื้อพึ่งถ้อยคำของท่าน** ๓

๓๙. มรรคมีองค์แปดจัดเข้าในสิกขา ๓ ได้หรือไม่ ถ้าได้จงจัดมาดู (๕๐)
- ตอบ ได้ จัดดังนี้ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ จัดเข้าในปัญญาสิกขา
- สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จัดเข้าในศีลสิกขา
- สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จัดเข้าในจิตตสิกขา ๓

๔๐. พาทุสัจจะ เป็นอิริยทรัพย์อย่างหนึ่งนั้น อธิบายอย่างไร (๕๖)

ตอบ อธิบายว่า **พาทุสัจจะ** คือความเป็นผู้เคยได้ยินได้ฟังมากนั้น ได้ชื่อว่าอิริยทรัพย์ เพราะเป็นเหตุให้ได้วิมุตติ สัมมา ยศ สรรเสริญ สุข และเมตริ เป็นต้น ทั้งไม่เป็นภาระแก่เจ้าของ และที่ดีพิเศษกว่าทรัพย์สินเงินทองทั่วไป คือ ยิ่งใช้ยิ่งมี ๓

๔๑. ในมรรคมีองค์ ๘ คำว่า **“เพียรชอบ”** คือเพียรอย่างไร (๔๕)

ตอบ คือ เพียรระวังไม่ให้เกิดขึ้นในสันดาน ๑, เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว ๑, เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน ๑, เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม ๑ ๓

๔๒. ทริปิฎกประเภทไหน เรียกว่าอิริยทรัพย์ ดีกว่าทรัพย์ภายนอกเพราะเหตุไร ตอบ ทริปิฎกที่เรียกว่า**อิริยทรัพย์** มี ๗ อย่าง ได้แก่

๑. **ลัทธา** เชื่อในสิ่งควรเชื่อ
๒. **ศีล** รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย
๓. **ทิริ** ความสะอาดเรียบร้อย
๔. **โศตตปปะ** ความเกรงกลัวต่อผลของบาป
๕. **พาทุสัจจะ** ความเป็นผู้เคยได้ยินได้ฟังมา (๕๖)
๖. **จาคะ** การสละสิ่งของ และความสมุสส่วนตัว แก่คนที่ควรให้
๗. **ปัญญา** รอบรู้ในสิ่งที่ควรรู้

ดีกว่าทรัพย์ภายนอก **เพราะเป็นคุณธรรมเครื่องบำรุงจิตใจให้อยู่ไม่เดือดร้อน เป็นทรัพย์อันประเสริฐ ไม่มีตัวตน โจรลักไม่ได้ ใช้เท่าใดไม่ต้องการหมดสิ้น และยังประโยชน์ทุกขัตินี้ ซากินหน้า ๆ**

๔๓. **โลกธรรม** คืออะไร เมื่อเกิดขึ้นแล้วควรพิจารณาอย่างไร (๕๗)

ตอบ คือ ธรรมที่ครอบงำสัตว์โลกอยู่ และสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามธรรมนั้น ๓

ในโลกธรรม ๘ ประการนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ควรพิจารณาว่า สิ่งนี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็แต่ว่าสมไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรรู้ตามที่เป็นจริง อย่าให้มันครอบงำจิตใจได้ คืออย่ายินดีในส่วนที่ปรารถนา อย่ายินร้ายในส่วนที่ไม่ปรารถนา ๓

๔๔. **มละ** คืออะไร เป็นพิเศษที่ได้และทำสมดังกับบอจากรย์ จัดเข้าในมละอย่างไร (๕๒,๕๐)

ตอบ มละ คือมลทิน ๓

จัดเข้าใน **มกัชชะ** ละบลุกุศลทาน และควรชำระด้วยกัตถัญญุตเวทิตา ความรู้คุณทาน แล้วตอบแทน ๓

ปัญหาวิชาคิปปฏิบัติ

๔๕. คิปปฏิบัติ คืออะไร หมายถึงอะไร
อริยฐานธรรม ๔, ญาณธัมมิกัตถประโยชน์ ๔, ปาริสุทธิศีล ๔ หมายถึง
ในคิปปฏิบัติ (๔๕)

ตอบ คือ หลักปฏิบัติของคฤหัสถ์ ๓

สังคหวัตถุ ๔ และ ญาณธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ มีในคิปปฏิบัติ ๓

๔๖. เมื่อแสวงหาโมกขธรรมได้โดยทางที่ชอบแล้ว ควรทำอะไรบ้างเพื่อให้เกิด
ประโยชน์ในโมกขธรรมที่ได้มานั้น (๕๐)

ตอบ ควรทำ

๑. เลี้ยงตัว มารดา บิดา บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ ให้เป็นสุข
๒. เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข
๓. บำบัดอันตรายที่เกิดแต่เหตุต่าง ๆ
๔. ทำพละ ๕ อย่าง คือ

๔.๑ **ญาคิปปิ** สงเคราะห์ญาติ

๔.๒ **อติพิ** ต้อนรับแขก

๔.๓ **บุพเพตพละ** ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย

๔.๔ **ราชพละ** ถวายเป็นหลวง มีภาคีอากร เป็นต้น

๔.๕ **เทวตพละ** ทำบุญอุทิศให้เทวดา

๕. บริจาคทานในสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ ๓

๔๗. มนุษย์ทุกคนล้วนปรารถนาความสุข พระพุทธศาสนามุ่งแสดงความดีของผู้
ครองเรือนไว้อย่างไร (๔๘)

ตอบ แสดงไว้ ๔ อย่าง คือ สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์ ๑, สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์
บริโภค ๑, สุขเกิดแต่ความไม่ต้องเป็นหนี้ ๑, สุขเกิดแต่ประกอบารงานที่ปราศจาก
โทษ ๑ ๓

๔๘. กรรมกิลเลส คืออะไร มีอะไรบ้าง
ตอบ กรรมกิลเลส คือ การกระทำที่เป็นเหตุแห่งความเศร้าหมอง มี ๔ อย่าง ได้แก่

๑. **ปาลมตีบาต** การฆ่าสัตว์ พรากชีวิตผู้อื่น

๒. **อทินนทาน** การลักทรัพย์ผู้อื่น

๓. **กามเมสุจิจจาการ** การประพฤติล่วงประเวณีในบุคคลที่มีผู้หวงแหวน

๔. **มุตสาทา** การโกหก

สิ่งที่ตรงข้ามกรรมกิลเลส คือ

๑. **เมตตา กรุณา** ปลออยนรก ปลออยปลา

๒. **ทาน สัมมาอาชีวะ** ให้ทาน ประกอบอาชีพสุจริต

๓. **กามสังวร** มีความสำรวมในกาม

๔. **ตั้งจิตจาก** พุทความจริง

๔๘. อบายมุข ๔ มีอะไรบ้าง ที่ยกกลางคืนมีโทษอย่างไร

ตอบ อบายมุข ๔ หรือ ปากทางแห่งความเลื่อม มีดังนี้

๑. **ความเป็นนักเลงผู้หญิง**

๒. **ความเป็นนักเลงสุรา**

๓. **ความเป็นนักเลงพนัน**

๔. **ความคบคนชั่วเป็นมิตร** ชื่อนี้สำคัญที่สุด เพราะคนพาลจะชักชวนไป

ในอบายมุขอื่น ๆ ๓

ที่ยกกลางคืนมีโทษดังนี้

๑. **ชื่อว่าไม่รักตัว**

๒. **ชื่อว่าไม่รักครอบครัว**

๓. **ชื่อว่าไม่รักชาติสมบัติ**

๔. **เป็นที่ระแวงสงสัยของผู้อื่น**

๕. **มักถูกใส่ความ**

๖. **ได้รับความลำบาก** ๓

๕๐. บุคคลจะได้รับประโยชน์ปัจจุบัน จะต้องปฏิบัติตามหลักธรรม **ทิวณฺณธัมมิกัตถ**
ตอบ บุคคลจะได้รับประโยชน์ปัจจุบัน จะต้องปฏิบัติตามหลักธรรม **ทิวณฺณธัมมิกัตถ**
ประโยชน์ ๔ ได้แก่

๑. **อุฏฺฐานสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ในการประกอบกิจการงาน การศึกษาเล่าเรียน ในการทำธุระหน้าที่ของตน
  ๒. **อารักขสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยยการรักษาทังทรัพย์สินและกิจการงานไม่ให้เสื่อมไป
  ๓. **กัลยาณมิตรตา** คบบัณฑิต ไม่คบคนชั่ว
  ๔. **สมชรีวิตา** เลี้ยงชีพตามสมควรแก่ฐานะ และกำลังทรัพย์ที่ทำได้ ๓ ธรรม ๔ อย่างนี้ ชื่อว่าหัวใจเศรษฐี ก็เรียก ๓
๕๑. มิตรแท้ มี ๔ จำพวก คือใครบ้าง
- ตอบ มิตรแท้ ๔ จำพวก ได้แก่

๑. **มิตรที่อุปการะ**
๒. **มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข**
๓. **มิตรแนะนำประโยชน์** ดีที่สุด อาจแนะได้ทั้งมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และอาจถึงนิพพานสมบัติ มิตรอื่นได้แค่ มนุษย์สมบัติ
๔. **มิตรมีความรักใคร่**

๕๒. ชื่อว่า "แม่ชีวิตก็อาจสละแทนได้" ดังนี้ เป็นลักษณะของมิตรแท้ ประเภทใด
ตอบ มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ ๓

๕๓. สมบัติ ยศ อายุ ความเป็นผลที่สมหมายยาก ธรรมอะไร จึงจะได้สมหมาย
ตอบ สมบัติ ยศ อายุ ความเป็นผลที่สมหมายยากการปฏิบัติ **ธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย**
๔ ได้แก่

๑. **สัทธาสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยศรัทธา
๒. **ศีลสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยศีล
๓. **จาคสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยจาคบริจาคทาน
๔. **ปัญญาสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยปัญญา ๓

๕๔. นาย ก เป็นผู้ฉลาดในการเล่นพนันฟุตบอล เขาหวังให้นาย ข ผู้เป็นเพื่อนมีเงินทองไว้ก่อร่างสร้างตัว จึงชักชวน นาย ข ให้เล่นด้วย นาย ก จัดเข้าในประเภทมิตรแนะนำประโยชน์ได้หรือไม่ เพราะเหตุไร (๔๙)
ตอบ ไม่ได้ ๓ เพราะ นาย ก กำลังชักชวนในทางฉิบหาย ผิดลักษณะมิตรแนะนำประโยชน์ ๓

๕๕. บุคคลผู้สามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่นไว้ได้ เพราะตั้งอยู่ในธรรมอะไร (๕๑)
ตอบ บุคคลผู้สามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่นไว้ได้ เพราะตั้งอยู่ใน**สังคหวัตถุ ๔** ได้แก่

๑. **ทาน** การแบ่งปันแก่ผู้ควรได้รับ
๒. **บิณฑจจา** การเอากาปราศรัยด้วยวาจาสุภาพ เรียบร้อย ไพเราะ พุดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์
๓. **อัตถจริยา** การปฏิบัติตนให้เรียบร้อย ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
๔. **สมานัตตตา** การเป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตน วางตัวเหมาะสมแก่กาลเทศะ ๓

๕๖. ตระกูลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่ได้นานเพราะเหตุไร

ตอบ ตระกูลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่ได้นาน เพราะสถานะ ๔ ได้แก่

๑. **แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว**
๒. **บูรณะพัสดุที่คร่ำคร่า**
๓. **รู้จักประมาณในการบริโภคสมบัติ**
๔. **ตั้งสัจหรือบุรุษผู้มีศีลให้เป็นแม่เรือน พ่อเรือน**

๕๗. สรรวาสัตว์ครองเรือน ตั้งอยู่ในธรรมข้อใด (๔๙)

ตอบ สรรวาสัตว์ครองเรือน ควรตั้งอยู่ใน**สรวาถธรรม ๔** ได้แก่

๑. **สัจจะ** ความซื่อสัตย์ต่อกัน
๒. **ทมะ** ความอดกลั้น ข่มใจ
๓. **ขันติ** ความอดทน
๔. **จาคะ** เลิกละของหรือความสูญส่วนตัวแก่ผู้ที่ควรให้

๕๕. **คดีสถิต** แสวงหาโรคทรัพย์โดยทางที่ชอบนั้น คือทางใด จงอธิบาย
ตอบ คดีสถิตแสวงหาโรคทรัพย์โดยทางที่ชอบนั้น คือ ทางสุจริต ยึดคือ ๕ เป็นหลักกรรมประจำใจ กิจการใด ๆ นั้นสมควรหาโทษไม่ได้ ดังนี้ ต้องไม่เบียดเบียนชีวิตผู้อื่น ๑, ไม่ทุจริตฉ้อโกง ลักทรัพย์ ๑, ไม่ล่วงประเวณี ๑, ไม่ไปปดมดเท็จเพื่อประโยชน์ส่วนตน ๑, และไม่ข้องเกี่ยวกับยาเสพติดมีนเมา ๑ แล้วเว้นจากมิจฉนวนธิชา ๕ ด้วย

๕๕. จงเขียนชื่อ ๕ พร้อมทั้งคำแปลมาดู

ตอบ คือ ๕ มีดังนี้

๑. **ปาณาติปาตา เวรมณี** เว้นจากการเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น
๒. **อทินนาทานา เวรมณี** เว้นจากการลักทรัพย์ของผู้อื่น
๓. **กาเมสุมิฉจจารา เวรมณี** เว้นจากการละเมียดประเวณี
๔. **มุสสาวทา เวรมณี** เว้นจากการกล่าวเท็จ
๕. **สุราเมรัยซ์ขปมาทัญญานา เวรมณี** เว้นจากการดื่มสุราของมีนเมา
ถึงเสพติดทุกประเภท

๖๐. การค้าขายสุรา เป็นอาชีพที่ถูกต้องตามกฎหมาย ในทางพระพุทธศาสนา มีความเห็นไว้อย่างไร (๕๑)

ตอบ ทางพระพุทธศาสนา จัดเป็นมิฉฉาวณิชา การค้าขายไม่ชอบธรรม เป็นข้อห้ามอุบาสกไม่ควรประกอบ ฯ

๖๑. อุบาสก อุบาสิกา ควรเว้นค้าขายที่ไม่ชอบธรรม อะไรบ้าง

ตอบ อุบาสก อุบาสิกา ควรเว้นค้าขายที่ไม่ชอบธรรม หรือ **มิฉฉาวณิชา ๕** ดังนี้

๑. **เว้นจากการค้าอาวุธ**
๒. **เว้นจากการค้ามนุษย์**
๓. **เว้นจากการค้าสัตว์เพื่อฆ่า**
๔. **เว้นจากการค้าสิ่งเสพติด**
๕. **เว้นจากการค้ายาพิษ** ฯ

๖๒. การค้าขายสัตว์เพื่อเอาไปฆ่าเป็นอาหาร เป็นการผิดศีลข้อปาณาติบาตหรือไม่ เพราะเหตุไร อุบาสกควรปฏิบัติอย่างไรในเรื่องนี้ (๕๐)
ตอบ ไม่มีผิด ฯ เพราะไม่ได้เป็นผู้ฆ่าหรือสั่งให้ฆ่า ฯ
อุบาสกควรเว้นการค้าขายชนิดนี้เสีย ฯ
๖๓. สมบัติ และ วิบัติ ของอุบาสกอุบาสิกามีอะไรบ้าง
ตอบ สมบัติ ของอุบาสกอุบาสิกา มี ๕ ประการ ได้แก่

๑. **เป็นผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา**
  ๒. **ถึงพร้อมด้วยศีล รักษาศีลสม่ำเสมอตามสถานะของตน**
  ๓. **เชื่อกฎแห่งกรรม ไม่ตั้งมงคล**
  ๔. **ไม่แสวงหาบุญนอกเขตพระพุทธศาสนา**
  ๕. **หมั่นทำบุญในเขตพระพุทธศาสนา**
- วิบัติ ของอุบาสกอุบาสิกา มี ๕ ประการ ได้แก่
๑. **เป็นผู้ไม่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา**
  ๒. **เป็นผู้ทุศีล**
  ๓. **ไม่เชื่อกฎแห่งกรรม ตั้งมงคล**
  ๔. **แสวงหาบุญนอกเขตพระพุทธศาสนา**

๕. **ขวนขวาย แสวงหา ทำบุญนอกเขตพระพุทธศาสนา**
๖๔. ทิศ ๖ ในคิหิปฏิบัติ มีอะไรบ้าง แต่ละทิศหมายถึงใคร (๕๐)

ตอบ

๑. ทิศเบื้องหน้า หมายถึง มารดาบิดา
๒. ทิศเบื้องขวา หมายถึง อาจารย์
๓. ทิศเบื้องหลัง หมายถึง บุตรภรรยา
๔. ทิศเบื้องซ้าย หมายถึง มิตร
๕. ทิศเบื้องต่ำ หมายถึง ป่าว
๖. ทิศเบื้องบน หมายถึง สมณพราหมณ์ ฯ

เมื่อประสูติได้ ๓ วัน อลิตดาบส หรือกาฬเทวิลดาบสผู้เป็นที่นับถือของ พระเจ้าสุทโธทนะ ทราบข่าวการประสูติของกุมารกัมมาเธียม เห็นลักษณะถูกต้องตาม ตำหรับมหาบุรุษลักษณะจึงอภิวาทพระราชโอรส และกล่าวทำนายเป็น ๒ ลักษณะ คือ ถ้าครองเพศสวาก็จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช ถ้าครองเพศพรหิติกี่จะได้เป็น ศาสดาเอกของโลก พระเจ้าสุทโธทนะเห็นดาบสที่ตนนับถืออภิวาทบุตรของตน ก็ บังเกิดความนับถือพระราชโอรสเป็นอันมาก

เมื่อประสูติได้ ๕ วัน ก็ให้ประสูมพระญาติ เชิญพราหมณ์มา ๑๐๘ คน มาฉัน โภชนาหาร แล้วขานพราหมณ์ว่า "ลัทธิตถราชกุมาร" คิดเลื่อมจนเหลือพราหมณ์ ๘ คน ให้ทำนายลักษณะ ก็ทำนายเป็น ๒ ลักษณะเช่นเดียวกับอลิตดาบส มีเพียง โทษที่บุญพราหมณ์คนเดียวที่ทำนายเป็นทางเดียวว่า จะได้ออกบวชเป็นศาสดาเอก ของโลก

เมื่อประสูติได้ ๗ วัน พระนางสิริมหามายา ก็สิ้นพระชนม์ พระเจ้าสุทโธทนะ จึงมอบพระราชโอรสให้พระนางปชบาตีโคตมิเลียงสืบมา พระนางเองภายหลังก็มีพระ ราชบุตรของตนทรงพระนามว่า "นันทกุมาร" และมีพระราชบุตรี ทรงนามว่า "รูปนันทา"

เมื่อพระชนมายุได้ ๗ ชันษา พระราชบิดาตรัสให้บุตรระบอบชราขึ้น ๓ สระ ปฐมอุบลวิฆาตสระ ๑, ปฐมประทุมบัวหลวงสระ ๑, ปฐมบุณฑริกบัวขาวสระ ๑ เมื่อ เจริญจนควรรศึกษาศิลปวิทยาได้ ก็มอบไว้ในสำนักครุวิศวะมิตร พระราชกุมารเรียนรู้ จนสิ้น เมื่อคราวเข้าร่วมพิธีแรกนาขวัญ ทรงนั่งอยู่โดดเดี่ยว เจริญอานาปานสติ บรรลุ ปฐมฌาน เกิดเหตุอัศจรรย์เงาต้นไม้เคลื่อนตามพระอาทิตย์ พระราชบิดาทราบ จึงเสด็จมาถวายบังคม

เมื่อพระชนมายุได้ ๑๖ ชันษา ก็ได้พระนางยโสธรา (พระนางพิมพา) พระราช ธิดาที่ประสูติแต่พระนางอมิตา กับ พระเจ้าสุทนต์พุทธะ เจ้ากรุงเทวทหนคร เป็นชายา พระราชบิดาทรงสร้างประสาท ๓ ฤดูบำรุงบำเรอสุดความสามารถให้พลิดพลินใน กามสุข อยู่มาจนมีพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา มีพระโอรสองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า "ราหุลกุมาร" ตามคำอุทานว่า "ราหุล ชาติ พนุธน์ ชาติ" ซึ่งแปลว่า บ่วงเกิดแล้วหนีอ

ลัทธิตถราชกุมารมีพระญาติรุ่นราวคราวเดียวกันตามลำดับดังนี้ "อานัน ทะ" โอรสพระเจ้าสุทโธทนะ, "มหานามะ" และ "อนุรุทธ" กับ "โรหิณี" โอรส และธิดาพระเจ้าอมิตา, "เทวทัต" กับ "ยโสธรา" ราชบุตรและราชบุตรีของ พระเจ้าสุทนต์พุทธะกับพระนางอมิตา

ต่อมาได้ทรงเห็น เทวทูตทั้ง ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และ สกนธะ เกิด ธรรมสังเวชว่า แม้เราจะมีอำนาจวาสนา ก็มีอาภัพ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ไป ได้ จึงรู้สึกพอใจในเพศสมณะ คั้นหนึ่งตั้งบรรทมขึ้นกลางดึก แลเห็นนางสนมนอน ลินสมงประดี กลาดเกลื่อนห้องพระโรงประดุกองซากศพในป่าช้า เกิดความเบื่อ หน่ายถึงที่สุด จึงหนีออกบวชเวลากลางคืน ทรงมักำกัณฐกะ มีนายฉันทะตามเสด็จ ถึง ฝั่งแม่น้ำอนมา ณ อนุปัยอัมพวัน แคว้นมัลลละจึงใช้พระขรรค์ตัดพระเมถุนี ครองเพศ บรรพชิตแต่บัดนั้น

โกณฑัญญพราหมณ์ทราบข่าวมหาบุรุษออกผนวชลงมตั้งค้ำที่ตนทำนายน จึง ชักชวนบุตรของพราหมณ์ออกบวชติดตามมหาบุรุษ มี วิปละ ภัททิยะ มหามณะ และอัสสชิ ชื่อว่า ปัญจวัคคีย์ หรือ เบญจวัคคีย์แปลว่า พวก ๕ ดังนี้

หลังจากได้เสวยบรรพชาสุ ๓ อนุปโยมพวัน เป็นเวลา ๗ วัน จึงเสด็จเข้า
บิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารทราบความ จึงเสด็จมาขอเชิญให้
ครองราชย์ร่วมกัน แต่มหาบุรุษปฏิเสธว่า ทรัพย์ในโลก และภกามสุขมิใช่สิ่งทีพระองค์
ต้องการ พระองค์ออกบวชเพื่อสัพพัญญุตญาณ ลำดับนั้นพระเจ้าพิมพิสารบังเกิด
ความเลื่อมใส ทูลขอปฏิบัติว่า **“ถ้าพระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว ขอโปรดเสด็จมาแสดง
ธรรมโปรดข้าพระองค์ด้วย”** พระมหาบุรุษทรงรับปฏิญญานัน

เมื่อออกบวชแล้วก็ได้ไปฝึกฝนหาวิชาความรู้ในสำนักที่มีชื่อเสียงมากสมัยนั้น
คือ สำนักของ **อาฬารดาบส** **กาลามโคตร** และ **อุทกดาบส** **รามบุตร** บรรลุฌาน
สมาบัติ ๗ และ ๘ คือ อากิญจัญญายตนฌาน และ เภวัญญานาถัญญายตนฌาน
อากาญทั้งสองขวนให้อยู่ที่สำนัก ถึงสองนักษัยต่อไป แต่มหาบุรุษปฏิเสธ คิดว่านี่ยัง
มิใช่ที่สุดของธรรม มิใช่ทางแห่งสัพพัญญุตญาณ จึงออกจากสำนักเข้าบำเพ็ญพรต
ด้วยตนเองในป่า ณ **อุรุเวลาเสนานิคม** ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา โดยมีวิธีบำเพ็ญดังนี้
กตพระทนต์(ฟัน)ด้วยพระทนต์ **กตพระตาสู(เขตนานปาก)ด้วยพระชีวทา(ลิ้น)ไว้ที่แน่น**
จนพระเสโท(เหงื่อ)ไหลออกจากพระกัจฉะ(รักแร้) ๑, **กลั่นลมหายใจ** **อัสสาสะ**
ปัสสาสะ **จนเกิดเสียงอื้อในช่องพระกรณ(หู)ทั้งสอง** **ปวดพระเคียรเป็นกำลัง ๑,** **อด**
พระกระยาหารจนพระฉวีวรรณแคร์ราหมอง **ทรงชูปนมเหลืองแต่พระตะโจ(ทนต์) หุ้ม**
พระอัฐิ(กระดูก) จนเมื่อลูบพระวรกาย **เส้นพระโลหมา(ขม)หลุดติดพระหัตถ์(มือ) ๑**
ครั้นบำเพ็ญอยู่ ๖ ปี มิได้บรรลุธรรมพิเศษอะไร วันหนึ่งทำารลักกเขวราชทราบดาภิ
ของมหาบุรุษแล้ว จึงทรงติดพันให้มหาบุรุษสดับ เลื่อนหนึ่งตั้งเกินไม่ ไม่นานก็ขาด เล่น
หนึ่งหย่อนเกินไม่ก็เฝเป็นเสียง อีกเส้นหนึ่งซึ่งพอดี ๆ เสียงก็ไพเราะจับใจ มหาบุรุษได้
สดับแล้วก็นำมาเทียบกับการปฏิบัติของตน เกิดปัญญา ยึดเอาขณณิมมาปฏิบัติพาเป็น
ที่ตั้ง เพล่าเข้าจึงเสด็จออกบิณฑบาต เพื่อฉันพระกระยาหาร จะดื่มก็กำลังเพื่อการ
บำเพ็ญทางจิตต่อไป

เหล่าปัญญาวิคิตย์เห็นมหาบุรุษเสด็จออกบิณฑบาตเช่นนั้น ก็คิดว่า มหาบุรุษ
สิ้นความเพียรเสียแล้ว กลายเป็นผู้ล้มมากไปเสียแล้ว จึงพากันหนี ไปอยู่ที่ป่า
อสิปตมฤคทายวัน

รุ่งเช้า วันเพ็ญเดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี พระมหาบุรุษประทับนั่ง ณ
ใต้ต้นไทรนามว่า **อชปาลนิโครธ** **นางสุชดา** ธิดาของเศรษฐี แห่งอุรุเวลาเสนานิคม
ได้นำข้าวภมรปูชายาสมาถวาย พระมหาบุรุษทรงรับไม่ได้ ๔๙ ก่อน แล้วเสวยจนหมด
แล้วนำถาดไปเสียบทวยในแฉ่งแม่น้ำเนรัญชรา ทรงอธิษฐานว่า **“แม่ข้าพเจ้าจักได้ตรัสรู้**
พระสัพพัญญุตญาณ ขอให้เถาต้นนี้ จงลอยทวนกระแสแม่น้ำ” ด้วยอำนาจแห่ง
พระโพธิญาณ ถาดทองคำก็ลอยทวนน้ำขึ้นไป ประมาณ ๘๐ ศอกแล้วจมลงสู่ภาค
ทิภาพของพญากาฬนคราช มหาบุรุษบังเกิดความมั่นใจ สรงน้ำ พักผ่อน จนเพล่าเย็น

ครั้นแล้วก็นำ**ญาคา ๘** กำ ที่**โศติยพราหมณ์**มีศรัทธาถวายระหว่างทาง ปู่ที่
โค่นต้น**พระศรีมหาโพธิ์** ผิงพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก แล้วทรงตั้งสัตยาธิษฐานว่า
“ถ้ายังมีได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเพียงใด **จักไม่เสด็จกลับจากบดลังก์**
เพียงนั้น **ถึงแม้เนื้อ** **และเลือดจักเหือดแห้งไปก็ตามที”** แล้วทรงตั้งกายตรงดั่งทรงพระ
สติมั่นอยู่

เพลานั้น พระยาวสวัตติมาร เกรงมหาบุรุษจะบรรลุภูมิเกษมมาสัมโพธิ
ญาณ จักพ้นไปจากอำนาจ จึงนำเหล่าเสนามาถวาย พระมหาบุรุษทรงรำลึกถึง
บารมี ๑๐ ได้แก่ **ทาน** **ศีล** **เมกขัมมะ** **ปัญญา** **วิริยะ** **ขันติ** **ถัจจะ** **อธิชฌาน** **เมตตา**
อุเบกขา ที่ตนได้ทำมา แล้วให้นางวสุธราแม่พระธรรมมาเป็นลักขิพยาน นางบีบนำ
ออกจากรวมผสม เป็นน้ำที่มหาบุรุษได้กรวดน้ำอุทิศบุญกุศลแล้วในอดีตกาล ปรากฏ
เป็นกระแสผู้นำหลากยิ่งกว่า มหาสมุทรทั้ง ๔ พัดพาเอาพระยาภมารและเสนามาพาย
กลับไป ครั้นพระยาภมารนั้นก็กลับไปแล้ว ก็ทรงดำรงจิตมั่นบรรลุพระญาณตามลำดับ
ดังนี้

ปฐมยาม บรรลุอุปเพนิวาสสถานสติปัญญา

มัชฌิมยาม บรรลุอุปปาตญาณ หยักรู้การเกิดตายของสรรพสัตว์ ไม่มี
ประมาณ

ปัจฉิมยาม บรรลุอุสวักขณญาณ หยักรู้ร้อยล้ำ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ
มรรค ทำให้หมดสิ้นซึ่งอาสวะ ก็เลิศทั้งปวง

เมื่อได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงเสวยวิมุตติสุข อยู่ ๗ สัปดาห์
สัปดาห์และแห่ง ได้แก่

สัปดาห์ที่ ๑ ประทับเสวยวิมุตติสุขอยู่โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์

สัปดาห์ที่ ๒ ประทับยืนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของต้นพระศรีมหาโพธิ์
ทรงเพ่งดูรัตนบัลลังก์ที่ตรัสรู้ ไม่กระพริบตาเลยตลอด ๗ วัน เรียกว่า อนิมิสเจตีย์

สัปดาห์ที่ ๓ ทรงนมรมิตที่จงกรมระหว่าง อนิมิสเจตีย์ กับต้นพระศรีมหาโพธิ์
แล้วเสด็จจงกรม ณ ที่นั้น ตลอด ๗ วัน เรียกว่า รัตนจงกรมเจตีย์

สัปดาห์ที่ ๔ ทรงประทับ ณ เรือนแก้วที่เทวดาเนรมิตถวาย อยู่ทางทิศ
ตะวันตกเฉียงเหนือของต้นพระศรีมหาโพธิ์ ทรงพิจารณาพระอภิธรรมปิฎกตลอด ๗

วัน เรียกว่า รัตนสมาเจตีย์

สัปดาห์ที่ ๕ ทรงประทับ ณ โคนต้นไทร อชปาลนิโครธ ทางทิศตะวันออกเฉียง
ต้นพระศรีมหาโพธิ์ มีพรหมณ์ทุกุกขาติคนหนึ่งมาสนทนาด้วยและมีธิดามาร ๓ นาง
คือ นางตีณหา นางราคคา และนางอรติ มาเยี่ยมพระศาสดา แต่พระองค์จับไล่เสีย

สัปดาห์ที่ ๖ ทรงประทับนั่งในท่าขัดสมาธิ ได้ตั้งใจ อันสมนามว่า มุจจลินท์อยู่
ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เสวยวิมุตติอยู่ตลอด ๗ วัน เพลานี้สิ้นสุดกตลอลด พระยา
นาคมุจจลินท์มีความเลื่อมใส จึงมาขอขมาครอบพระองค์ ๗ รอบ แผลฟงพานเหนือ
พระเศียร ก็นลมน

สัปดาห์ที่ ๗ ทรงประทับนั่งใต้ต้นเกด ราชายตนะ อยู่ทิศใต้ของต้นพระศรี
มหาโพธิ์ มีพ่อค้าชื่อ ตปุสสะ และภักติกะ เดินทางผ่านมา จึงนำข้าวสัตตมุง สัตตูก้อน
มาน้อมถวาย พระพุทธเจ้าทรงรับภัตตาหารด้วยบาตรที่ ทำจากตุ้มหทาราซึ่ง ๔
นำมาถวาย อธิษฐานเป็นบาตรใบเดียว ทรงสนทนาด้วย จนเขาทั้งสองมีความศรัทธา
ขอถึงพระพุทธ และพระธรรม เป็นสละตลอดชีวิต จึงเรียกอุบาสกผู้แรกนี้ว่า
๒ คือ พระพุทธ และ พระธรรมว่า เทววาจิกอุบาสก

ผ่านสัปดาห์ที่ ๗ ไปแล้ว พระองค์เสด็จประทับที่ใต้ต้นไทร อชปาลนิโครธอีก
ครั้ง คิดทบทวนถึงธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ เห็นว่า เป็นธรรมที่มีผู้รู้ตามได้ยากยิ่ง จึง
นำอมพระทัยไปในทางไม่เผยแพร่ธรรมที่ทรงบรรลุแต่อย่างไรได้ ทำกาลทั้งปวง
ทราบพระดำริ จึงพูดอาราธนาให้พระองค์แสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ดังนี้

พรหมมา จ โลกกัปปิตี สหมุปติ กตฺถยฺยสิ อนุธิวโร อยาจย สนฺตึธ สตุตฺตาปฺปรชฺยกฺขาติกา เทเสตุ ธมฺมํ อนุภฺงฺปิมี ปชฺ ๓

พระองค์ทรงพิจารณาอุปนิสัยของเวไนยสัตว์แล้ว จึงเปรียบกับบัว ๔ เหล่า ดังนี้

๑. **อุคฆฏิตัญญู** บัวพืชน้ำ ได้แก่ ผู้ที่มีรูปลักษณ์เลือนตาน้อย เมได้ลำดับธรรมเพียงย่อ ๆ ก็ดวงตาเห็นธรรม
๒. **วิบัติัญญู** บัวสมอหน้า ได้แก่ ผู้ที่มีกิเลสปานกลาง เมได้ลำดับธรรมโดยพิสดารแล้ว ก็อาจดวงตาเห็นธรรม
๓. **เนยยะ** บัวใต้น้ำ ได้แก่ผู้ที่มีปัญญาพอที่จะบรรลุธรรมได้ เมื่อฟังธรรมบ่อย ๆ ก็มองเห็นธรรมในวันต่อ ๆ ไป
๔. **บทประมะ** บัวใตดม ได้แก่ผู้มีปัญญาต่อย อาจบรรลุธรรมได้ในชาติต่อไป

ลำดับนั้นจึงดำริว่าจะเสด็จไปโปรด อาฬารดาบส กาลามโคตร กับ อุทกดาบส รามบุตร ผู้อาจารย์ ทว่าทำงานทั้งสองได้เสียชีวิตไปแล้ว จึงดำริถึงปัญจวัคคีย์ซึ่งหนีไปอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน **เมื่อพาราณสี แคว้นกาลี** ระหว่างทางได้พบอุปกาสิวกเดินสวนทางมา เห็นพระฉวีวรรณผ่องใสหน้าอัศจรรย์ยิ่ง จึงทูลถามว่า “อินทริย์ ท่านผ่องใสนัก ท่านบวชอยู่ที่ใคร ใครเป็นครูของท่าน ท่านพอใจธรรมของใคร” พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “ตถาคตเป็นผู้ตรัสรู้เอง ไม่มีใครเป็นครู ไม่ได้พอใจธรรมของใคร” อุปกาสิวกไม่เชื่อจึงหายไป

เมื่อไปถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน **ในวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘** เหล่าปัญจวัคคีย์เห็นพระพุทธองค์เสด็จมา ก็ตกลงกันว่าจะไม่ลุกต้อนรับ เพราะพระองค์กลายเป็นผู้ล้มมากเสียแล้ว ครั้นเข้ามาใกล้ด้วยความเคยชิน ก็ลุกขึ้นต้อนรับเช่นที่เคยปฏิบัติมา แต่เชื่อขวัญโดยออกพระนาม และใช้สัพพนามแทนพระองค์ว่า “อาวุโส” (ใช้เรียกผู้ที่มีอายุน้อยกว่า)

พระองค์จึงตรัสเตือนถึง ๓ ครั้งว่า “พวกเธออย่าเรียกตถาคตเช่นนั่นเลย ตถาคตได้ตรัสรู้เองโดยชอบเป็นพระอรหันต์แล้ว ของจึงยังโง่โง่สติงตั่งบังงักรมเกิด” เหล่าปัญจวัคคีย์ก็ไม่เชื่อทูลคิดคำนึงถึง ๓ วาระ จนพระองค์ต้องตรัสเตือนว่า “ท่านทั้งหลาย ยิ่งจำได้อยู่หรือว่า ตถาคตเคยตรัสอย่างนี้มาในกาลก่อน” ปัญจวัคคีย์พิจารณาแล้วเห็นว่า ตลอด ๖ ปี ที่ติดตามอยู่ภูริสาก พระองค์มิได้เคยตรัสเช่นนั้นเลย จึงละทิฐิตั้งใจเสถียรฟังธรรม

เมื่อปัญจวัคคีย์ละทิฐิแล้ว พระองค์จึงแสดง **อัมมจักกัปปวัตตนสูตร** มีเนื้อความโดยย่อคือ ธรรมล้วนสุดที่บรรพชิตไม่เคยบรรลุ ๒ ประการ คือ กามสัญชัลลิกา โนเยก การตั้งอยู่ในกามอย่างยิ่ง ๑ แล อัตถกิลมณานุโยค การทรงมานทนอย่างยิ่ง ๑ ควรปฏิบัติตามแนวมีชมิมาปฏิบัติ อันเป็นทางสายกลาง แลแสดงมรรคสี่องค์ ๘ มี สัมมาทิฐิ, สัมมาสังกัปปะ, สัมมาวาจา, สัมมากัมมัณตะ, สัมมาอาชีวะ, สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, และ สัมมาสมาธิ เป็นที่สุด แลแสดงอริยสัจ ๔ ตามลำดับไปจนจบ แสดงจบ โภคทัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรม บรรลุโสดาปัตติผล พระพุทธเจ้าได้ทราบว่า พระโภคทัญญะบรรลุธรรมแล้ว จึงยกานว่า “อัญญา วิะตะ โภ โภคทัญญะ” แปลว่า โภคทัญญะได้รู้แล้วหนอ จึงได้ชื่อว่า พระอัญญาโภคทัญญะ แต่หนี โภคทัญญะทูลอุปสมบท พระองค์ทรงประทานอุปสมบทด้วย เอหิภิกขุอุปสัมปทาว่า “จงมาเป็นภิกษุเถิด” ดังนี้ พระอัญญาโภคทัญญะจึงเป็นภิกษุรูปแรกในบวรพุทธศาสนา และวันนั้นจึงเป็นวันที่มีพระรัตนตรัยครบ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จึงเรียกว่า **“วันอาสาฬหบูชา”** ส่วนสหทายคนอื่น ๆ ได้ทูลขออุปสมบท และบรรลุโสดาปัตติผลในวันต่อ ๆ มา

ครั้นถึงวันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ พระองค์ได้แสดง **อนัตตลักขณสูตร** ภิกษุทั้ง ๔ ก็บรรลุอรหัตผล รวมมีพระอรหันต์ขณะนั้น ๖ องค์

พระราชารึก พระพุทธองค์ทรงประทับจำพรรษาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน
นั่นเอง วันหนึ่ง ยสกุลบุตร ผู้บิดาสร้าง ปราสาท ๓ ฤดู ไว้ปรนเปรอ เกิดความเบื่อ
หน่ายในกามสุข แลไปเห็นนางบำเรอหลับใหลไม่ไธสดี บ้างผ้าหลุด บ้างกรน บ้าง
กัดฟัน บ้างน้ำลายไหล บ้างเกิดสุภะนิมิต เห็นเป็นซากศพ ยิ่งความเบื่อหน่ายเป็นอัน
พัน จึงหนีออกมากกลางดึก รำพันว่า "ที่นี้วุ่นวายหนอ ที่นี้ซัดซัดของหนอ"

พระพุทธเจ้าตรวดูอยู่ป็นี่สัสดิวแต่เช้าตรู่ จึงแก้มงาเดินจงกรมอยู่ สดับ
ดั่งนั้นแล้ว จึงตรัสว่า "ที่นี้ไม่วุ่นวายหนอ ที่นี้ไม่ซัดซัดของหนอ" ยสกุลบุตรได้สดับดั่งนั้น
แล้ว เกิดความพอใจ จึงถอดรองเท้าเข้าไปนมัสการพระพุทธองค์ เมื่อพระพุทธองค์จึง
ทรงแสดงอนุပ္พิทกกา ความโดยยอกล่าวถึง อานิสงส์ของการให้ทาน การรักษาศีล
สวรรค์ โทษของกามสุขบนสวรรค์ การออกจากกาม (ทาน ลีล สวรรค์ กามาทัพพ
เมกขัมภมานิสส) ยสกุลบุตรได้สดับแล้วบรรลุโสดาปัตติผล ครั้นเศรษฐีผู้บิดาออก
ตามหา มภาพรองค์ก็จำได้ จึงเข้าไปกราบนมัสการ พระพุทธองค์จึงแสดง
อนุပ္พิทกกา และอริยสัจ ๔ เศรษฐีผู้บิดาฟังธรรมแล้วเกิดความเลื่อมใส ขอเป็นผู้ถึง
พระรัตนตรัย มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ ตลอดชีวิต ถือเป็นอุบาสก
คนแรกของประเทศสาสนา ส่วนยสกุลบุตรน้อมใจเลื่อมใสตาม ใจก็พลันหลุดจากอาสวะ
กิเลส อุปาทานทั้งหลาย บรรลุอรหัตตผล รวมขณะนั้นมีพระอรหันต์เกิดขึ้นบนโลก
๗ องค์ วันรุ่งขึ้นเศรษฐีได้อารานาพระพุทธเจ้าไปฉันทดาหารที่เรือนของตน เมื่อ
เสด็จถึง พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงอนุပ္พิทกกา และอริยสัจ ๔ ให้มารดา แลภรรยา
เกาของ พระยสละ ได้บรรลุโสดาปัตติผลเช่นกัน ต่อมาสหราชอาณาจักร ๔ คน ได้แก่
วิมล ๑, สุพท ๑, ปุณณิ ๑ และ คัมปติ ๑ มาหาพระยสละ ได้ทูลขอให้พระพุทธ
องค์แสดงธรรม แลได้บรรลุอรหัตตผลทั้งสิ้น รวมมีพระอรหันต์ขณะนั้น ๑๑ องค์
กาลต่อมา สหายของพระยสละอีก ๕๐ คน ก็มาหาพระยสละ ได้ฟังธรรม ก็บรรลุ
อรหัตตผลทั้งสิ้น จึงมีพระอรหันต์เป็น ๖๑ องค์ พระพุทธเจ้าจึงให้พระอรหันต์สาวก
๖๐ องค์ ออกเผยแผ่พระศาสนา เพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ เมื่อภิกษุทั้งหลาย

ออกไปเผยแผ่พระศาสนา มีผู้ศรัทธาขออุปสมบทจำนวนมาก ทว่าไม่สามารถบวช
ด้วยตนเองได้ ต้องพามาอุปสมบทกับพระพุทธเจ้า จึงร่วมกันทูลขออนุญาต พระพุทธ
องค์จึงทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุฆกุลบุตรได้เอง โดยให้กล่าวว่า ข้าพเจ้าขอเข้าถึง
พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า เป็นสรณะ เรียกว่า **ติสรณคณนอุปสัมบทกา**

เมื่อพระพุทธองค์พำนักอยู่ในกรุงพาราณสีพอครแล้ว จึงเสด็จสู่ตำบล
อุรุเวลา ระหว่างทางพบ ภิกษุวัคคีย์ หรือ ลหาย ๓๐ คน กำลังตามหาหญิงแพศยาที่
ลักท่อเครื่องประดับไป เหล่าภิกษุวัคคีย์จึงทูลถามพระองค์ว่า เห็นหญิงผู้หนึ่งหรือไม่
พระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธานุญาตให้ภิกษุฆกุลบุตรว่า "กุมารทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะ
เห็นอย่างไร ท่านจะพึงแสวงหาหญิงนั้นดีกว่า หรือจะพึงแสวงหาตนดีกว่า" เหล่า
ภิกษุวัคคีย์ตอบว่า "พึงแสวงหาตนดีกว่า" พระพุทธองค์จึงเชิญให้หนึ่งลงฟังธรรม ตรัส
แสดงอนุပ္พิทกกา และอริยสัจ ๔ เหล่าภิกษุวัคคีย์ก็บรรลุอรหัตตผลทั้ง ๓๐ คน พระ
พุทธองค์บวชให้ แล้วส่งท่านทั้งหลายไปเผยแผ่พระศาสนาตามทิศนั้น แล้วทรงเสด็จ
ต่อไปถึงตำบลอุรุเวลา อันเป็นที่ตั้งอาศรมของ**ปุณณชฎิล** ๓ พี่น้อง มี**อุรุเวลกัสสะ ๑,**
นทีกัสสะ ๑ และ คยกัสสะ ๑ เป็นพวกภูเขาไฟ มีบริวาร ๕๐๐, ๓๐๐ และ ๒๐๐
ตามลำดับ พระองค์ทรงแสดง **อากัตตปริยายสูตร** ความโดยยอกล่าวถึง อายตนะ
ภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และ อายตนะภายนอก ๖ มี รูป เสียง กลิ่น
รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เป็นของร้อน ร้อนด้วย รากคคิ โทลคคิ เมหคคิ (ไฟระคา
ไฟโทษะ ไฟโหมทะ) ท่านทั้งหลายจงเพียรเผาไฟกิเลสที่เกิดแต่ใจเถิด เหล่าชฎิล
ทั้งหลายก็ถึงอรหัตตผล ทูลขออุปสมบททั้ง ๑,๐๐๓ คน สมัยนั้นพระพุทธองค์เสด็จ
เข้ากรุงราชคฤห์พร้อมด้วยภิกษุบริวาร ยังยังอยู่ ณ **ถัญจัน สวนตาลห่ม** พระ
เจ้าพิมพิสาร พร้อมบริวารได้กิตติศัพท์จึงมาเข้าเฝ้า ทูลขอให้แสดงธรรมโปรด
พระองค์ทรงแสดงอนุပ္พิทกกา และอริยสัจ ๔ พระเจ้าพิมพิสารได้บรรลุโสดาปัตติผล
ข้าราชการได้โสดาปัตติผล ๑๑ ใน ๑๒ ส่วน ที่เหลือขอถึงไตรสรณคณน พระเจ้า
พิมพิสารทูลอาราธนา ให้พระพุทธองค์พำนักอยู่ในกรุงราชคฤห์เพื่อแสดงธรรมโปรด
สัตว์ แลถวายสวน**เฝเวฬุอัน**อุทยานของพระองค์ เป็น**วัดแรกของประเทศสาสนา** ให้เป็นที่
ประทับของพระพุทธเจ้า

ลำดับนั้น **อุปติสสะ** บุตรของนางสารี และ **โกติสสะ** บุตรของนางโมคคัลลี บวช อยู่สำนักสังยุตตปริพาชก สONGสหายมิได้บรรลุธรรมวิเศษให้พึงพอใจ จึงชวนกันออก หาโมกขธรรม สันญญากันว่า หากใครใคร่ได้พบก่อน จักรีบมาบอกอีกฝ่ายหนึ่ง อุปติสสะ ได้มาพบ พระอัสสชิ มีผิวพรรณหม่นดาด จริยาสงบน่าเลื่อมใส จึงถามว่า ใครเป็น อาจารย์ของท่าน ท่านลอนว่าอะไร พระอัสสชิตอบว่า **“เฮ ธมฺมา เหตุ ปฺปวาท เตลฺล เหตฺถุ ตถาคโต เตสฺสจฺจ โย นโรโร จ เหวโร จ เหวโร”** ซึ่งแปลเป็นใจความว่า ธรรม เกิดแต่เหตุ ตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมนั้น และความดีไปแห่งธรรมนั้น พระองค์มี ปกติตรัสอย่างนี้ อุปติสสะ พังแล้วดวงตาเห็นธรรมบรรลุโสดาปัตติผล จึงนำธรรมไป กล่าวแก่ โกติสสะ ก็บรรลุธรรมเช่นกัน แล้วจึงพากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ครั้นได้ อุปสมบทแล้ว อุปติสสะ ได้ชื่อว่า พระสารีบุตร โกติสสะ ได้ชื่อว่า พระโมคคัลลานะ พระโมคคัลลานะ บวชได้ **๗ วัน** บรรลุอรหัตตผล ทรงตั้งให้เป็น**พระอัครสาวกเบื้อง ซ้าย ผู้เอตทัคคะด้านฤทธิ์** ระหว่างบำเพ็ญเพียร เกิดความง่วง พระพุทธเจ้าเสด็จ แสดงอุบาย ๘ ประการ เพื่อระงับความง่วง ได้แก่ สันญญาอย่างใด สันญญาอันให้ มาก ๑, พิจารณาธรรมที่ฟังมาแล้ว ๑, ท่องบ่นธรรมนั้น ๑, ยอนหูทั้งสอง เอาสีมอลูบ ตัว ๑, ยืนขึ้น เอาน้ำลูบตัว เหลียวซ้ายแลขวา ๑, ใส่ใจถึงแสงสว่าง ๑, เดินจงกรม ๑, และ ลำเร็จลีไสยาสน์ ๑ พร้อมทั้งตรัสสอนให้เล่าเหนียกในใจอีก ๓ ข้อ คือ เราจักไม่ ชูงวง เข้าไปสู่สกุล ๑, เราจักไม่พุดต่อเสีย ๑ และเราจักไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ๑

ส่วนพระสารีบุตรบวชได้ **๑๕ วัน** ขณะกำลังถวายงานพัดพระพุทธเจ้า **ที่สมณ ปริพาชก**มาเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ **ถ้ำสุกรขาตา เขาคิชฌกูฏ กรุงราชคฤห์** อดอ้างอย่าง มิฉลาดวิญญู ๓ ประการ ได้แก่ คนบางพวกว่า ลึ่งทั้งหลายควรแก่เรา เราชอบทั้งหมด ๑, คนบางพวก ๑, คนบางพวกว่า ลึ่งทั้งหลายไม่ควรแก่เรา เราไม่ชอบทั้งหมด ๑, และ คนบางพวก ว่า บางสิ่งควรแก่เรา เราชอบใจ บางสิ่งไม่ควรแก่เรา เราไม่ชอบใจ ๑ พระพุทธเจ้าจึง แสดงธรรม **เวทนาปริคคหสูตร** ที่สมณปริพาชกบรรลุโสดาปัตติผล พระสารีบุตรบรรลุ อรหัตตผล ทรงตั้งให้เป็น**พระอัครสาวกเบื้องขวา เอตทัคคะด้านปัญญา**

ครั้นนั้น **ปีปติมาณพ** ตกอยู่ในข่ายพระญาณ พระพุทธเจ้าจึงเสด็จประพาสที่บราว ที่ใต้ต้นไทรชื่อว่า **พพุตตนิโครธ** ระหว่างเสด็จราชคฤห์กับเมืองนาลันทา เมื่อได้พบ พระพุทธองค์จึงได้ขออุปสมบท พระองค์จึงทรงปรารถนาอุปสมบทให้ด้วยการปรารถนา โอวาท ๓ ข้อว่า กัสสสะ ท่านพึงศึกษาเถิดว่า เราจักเข้าไปตั้งความละเอียด และอย่าเกรง **“ไว้ในภิกษุทั้งที่เป็นผู้เฒ่า, เป็นผู้ปานกลาง และเป็นผู้น้อยใหม่ อย่างแรงกล้า ๑, ธรรม ได้ประกอบด้วยกุศล เราจักเงี่ยหูตั้งใจสดับ และพิจารณาด้วยความแห่งธรรมนั้น ๑, เราจักไม่ละสติออกจากกาย ๑** เรียกอุปสมบทวิธีนี้ว่า **โอวาทปฏิบัติคหณุปสัมปทา** บวช ได้ **๘ วัน**ก็บรรลุอรหัตตผล ทรงตั้งให้เป็น**ผู้เอตทัคคะด้านอินทรีย์ตถุคคัตถ**

ครั้นทรงประกาศพระศกสนาอยู่ได้ ๙ เดือน หลังตรัสรู้ พอถึงวันเพ็ญ **ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓** ซึ่งตรงกับ **วันมาฆบูชา** จึงได้แสดง**โอวาทปาฏิโมกข์** อันเป็นหัวใจ หลักของพระพุทธศาสนา ๓ ข้อ มีใจความว่า

สพฺพปาปสฺสอภฺรณํ การไม่ทำบาปทั้งปวง
กฺุสลฺลสุสฺสอุปสมฺปทา การทำกุศลทั้งปวง
สจฺจิตฺตปริเยทฺปนํ การรักษาจิตให้ผ่องแผ้วอยู่เสมอ

การประชุมครั้งนั้นชื่อว่า **จาตฺรงคสันนิบาต** หมายถึง การประชุมที่ ประกอบด้วยองค์ ๔ ได้แก่ วันนั้นเป็นวันเพ็ญเดือนสาม ๑, ภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป มา ประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย ๑, ภิกษุทั้งหลายเป็นพระอรหันต์ชนิดาสพ ๑ และ ภิกษุ ทั้งหลายอุปสมบทด้วยเอตทัคคะอุปสัมปทา ๑

กาลต่อมา เมื่อเห็นว่า มีผู้ออกบวชมากมายนับ พระศาสนาเป็นปีกแผ่นมาก แล้ว จึงโอนอำนาจทั้งหมดให้สงฆ์ปกครองกันเอง แลทรงอนุญาตการบวชแบบใหม่ ชื่อ **ญัตติจตุตถกัมมจาอาอุปสัมปทา** ผู้บวชด้วยวิธีนี้คนแรกคือ **พระราธะ** มีพระสารี บุตรเป็นพระอุปัชฌาย์ การบวชแบบนี้ใช้กันมาจนปัจจุบัน แลทรงยกการบวชแบบ ติสรณคมอุปสัมปทามาใช้บวชสามเณรแทน

เข้าวันหนึ่ง **สิงคาลมายน** กำลังไหว้ทิศต่าง ๆ อยู่ พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปถามทราบความแล้วจึงตรัสแสดงธรรมว่า ทิศทั้ง ๖ นั้น แท้จริงแล้ว เป็นดังนี้ คือ **ทิศเบื้องหน้า หมายถึง บิดามารดา ทิศเบื้องขวา หมายถึง ครูบาอาจารย์ ทิศเบื้องซ้าย หมายถึง เพื่อน มิตรสหาย ทิศเบื้องหลัง หมายถึง ลูก ภรรยา ทิศเบื้องล่าง หมายถึง บริวาร ทิศเบื้องบน หมายถึง สมณพราหมณ์** ลิงคาลมายนได้สดับแล้วเกิดความเลื่อมใส ขอลิงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต

ครั้นพระพุทธองค์ประกาศพระศาสนาได้ระยะหนึ่ง กิตติศัพท์พระบิโกลไปถึงพระเจ้าสุทโธทนะ พระราชบิดาผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ จึงแต่งตั้งให้ **กาฬุทายีอำมาตย์** พร้อมคณะ ไปทูลเชิญพระพุทธองค์ให้เสด็จมายังกรุงกบิลพัสดุ์ กาฬุทายีเดินทางไปถึงวัดเวฬุวัน พร้อมคณะ ขณะพระพุทธองค์กำลังแสดงธรรมอยู่ สดับธรรมนั้นแล้ว บรรลุอรุหัตถผลทั้งหมด แล้วทูลเชิญสู่กรุงกบิลพัสดุ์ ทรงเสด็จเดินทางวันละ ๑ โยชน์เป็นเวลา ๒ เดือน รวมระยะทาง ๖๐ โยชน์ เมื่อไปถึงเหล่าปราชญ์ยติ บ้างถือทิฐิว่า อากุโสกว่า บ้างไม่แสดงความเคารพ พระพุทธองค์จึงแสดงปาฏิหาริย์เหาะขึ้นไปบนอากาศ ไปรุธสถิตินจากพระบาทลงบนศีรษะของพระอรุหัตถ์เหล่านั้น เพื่อทำลายความมานะถือตัว และยังจิตให้เลื่อมใส ครั้นแล้วพระพุทธบิดาเห็นอัศจรรย์ดังนั้น ก็ประนมถวายอภิวาท ๓ ครั้ง เหล่าปราชญ์ยติก็สิ้นทิฐิก็ลงกราบตาม ขณะนั้นได้เกิดเหตุอัศจรรย์มี **"ฝนใบกรพரச"** ตกโปรยปราย มีสีแดง ตกลงพื้นที่ไม่เปียก เฉอะแฉะ ผู้ปรารถนาให้เปียกก็เปียก ผู้ไม่ปรารถนาให้เปียกก็ไม่เปียกเลย พระพุทธองค์จึงได้อธิบายว่า ฝนนี้ไม่เคยตกลงมาครั้งหนึ่งแล้ว สมัยพระเวสสันดร พระประยูรญาติได้ฟังแล้วก็เกิดความเลื่อมใส แยกย้ายกันกลับไป

วันรุ่งขึ้น พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสาวก ก็ออกเที่ยวบิณฑบาตตามปกติ ชาวเมืองราชคฤห์บางคนไม่เข้าใจเห็นเป็นการเสียเกียรติที่ลูกกษัตริย์จะมากขอทาน จึงนำความไปกราบทูลพระเจ้าสุทโธทนะ พระเจ้าสุทโธทนะทราบความจึงรับเสด็จมาห้าม พระพุทธองค์จึงตรัสว่า "การบิณฑบาตนี้ ถือเป็นธรรมเนียมที่พระพุทธเจ้าทุก ๆ

พระองค์ปฏิบัติสืบ ๆ กันมา การเป็นสมณะที่แท้จริง ต้องไม่ประมาทในบิณฑบาต คือ ยืนติดตามที่ได้มา และพึงประพฤติธรรมให้สุจริต ไม่ควรประพฤติธรรมที่ทุจริต ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า" ตรัสจบ พระเจ้าสุทโธทนะบรรลุโสดาปัตติผล ทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมสงฆ์สาวกเข้าไปในพระราชวังถวายภัตตาหารด้วยความบังเอิญ

ครั้นเทศนาโปรดพระประยูรญาติได้ ๗ วัน ก็เสด็จกลับกรุงราชคฤห์ ประทับแรมอยู่ ณ ลีตวัน มีเศรษฐีหนุ่มผู้หนึ่งชื่อ สุทัตตะ แต่ผู้คนละแวกนั้นเรียกเขาว่า **อนาถบิณฑิกเศรษฐี** เพราะความใจกว้างตั้งโรงงานไม้เลื่อยคนอนาถาของเขา ได้ยินคำว่า พระพุทธเจ้า ก็รู้สึกศรัทธาจึงได้มานมัสการแลฟังธรรม พระพุทธเจ้าแสดงอนุပ္พพิทก และอริยสัจ ๔ อนาถบิณฑิกเศรษฐีก็บรรลุโสดาปัตติผล แลแสดงตนเป็นอุบาสกในพระศาสนา แล้วอาราธนาพระพุทธเจ้าเสด็จไปเสด็จสาวตีในแคว้นโกศลชนบท ส่วนตนเดินทางล่วงหน้าสู่เมืองสากวดีที่บ้านของตน ขอชื่อสวณของพระเชตรชาขุมการ เพื่อสร้างวัดถวายพระพุทธเจ้า ใช้ชื่อว่า **วัดเชตวันมหาวิหาร** ตามชื่อตอกลงที่ไว้กับพระราชกุมารว่า วัดที่สร้างจะตั้งชื่อเป็นชื่อท่าน

พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมเทศนาโปรดสัตว์ในที่ต่าง ๆ อยู่ **๔๕ พรรษา** พระสาส์นที่ทรงประทับอยู่ ณ บ้านเวฬุคาม เมืองไพศาลี แคว้นวัชชี ทรงประสูริด้วยโรคภัยไข้เจ็บอย่างหนักจนเกือบถึงวินิพพาน ทว่าทรงอดกลั้นด้วยอริยาสนะขันติ วันหนึ่งขณะประทับ ณ **ปาวาลเจดีย์** ทรงมีพระประสงค์ให้พระอานนท์อาราธนาให้พระองค์ทรงพระชนมอยู่ต่อ จึงทรงทำนิมิตโอบกมลโดยตรัสกับพระอานนท์ว่า "อานันทะ ดูก่อน อานนท์ เมืองไพศาลีนี้ เป็นสถานที่ที่นรมย์ ทัศนียภาพสวยงาม มีทั้งปาวาลเจดีย์ และ โคตมเจดีย์ ถ้าบุคคลได้เจริญอิทธิบาท ๔ และมีความปรารถนาจะมีชีวิตอยู่ต่อชั่วนิรันดรมากกว่านั้น ย่อมสามารถทำได้" พระอานนท์ฟังแล้วก็มิได้เข้าใจพระพุทธรูปประสงฆ์ นิ่งอยู่ ครั้นพระอานนท์กลับไปแล้ว พระยิวสวัตติมารจึงเข้าไปหาพระพุทธเจ้า ทูลอาราธนาให้พระองค์ปรินิพพานเสีย พระองค์พิจารณาแล้วจึง

ตรัสรู้ ว่า "ดูก่อน มารผู้ชั่วช้า ท่านอย่าพยายามมากเลย ตถาคตจักปฏิบัติพรหมานไม่ช้านี้ คือต่อจากนี้ไป ๓ เดือน ตถาคตจักปฏิบัติพรหมาน" เพลานนั้นตรงกับ**วันเพ็ญเดือน ๓** เมื่อ พระพุทธองค์ทรงปลงอายุสังขาร จัปพลันก็เกิดเหตุอัศจรรย์แผ่นดินไหวก็ก้องทั่ว ปฐพี เสียงกลองทิพย์ก็อ้ออึงไปในอากาศ พระอรหันต์เห็นเหตุดังนั้น ก็เข้าเฝ้าทูลถาม ถึงเหตุของแผ่นดินไหว พระพุทธเจ้าจึงมีพระดำรัสตรัสตอบว่า **เหตุของแผ่นดินไหวมีด้วยกัน ๔ อย่าง คือ อย่าง ๑, ผู้มีฤทธิ์บันดาล ๑, พระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ขึ้น ดุสิตลงสู่พระนคร ๑, พระโพธิสัตว์ประสูติ ๑, พระตถาคตตรัสรู้ ๑, พระตถาคตแสดง ธรรมแก่กับปวัตตบุตร ๑, พระตถาคตปลงอายุสังขาร ๑, พระตถาคตเสด็จดับขันธปรินิพพาน ๑** ดังนี้แล้วพระอรหันต์จึงมาคิดได้ว่า เหตุทุกอย่างได้เกิดขึ้นแล้ว เหลือแต่การปลงอายุสังขาร และปรินิพพานเท่านั้น เห็นว่าแผ่นดินไหวคราวนี้คงเป็น เพราะพระองค์ปลงอายุสังขารเป็นแน่ จึงทูลอาราธนาให้เสวยอายุอยู่ต่อ แต่ได้รับการ ปฏิเสธ เพราะรับอาราธนาจากพระยาวสวัตติมารแล้ว

จากนั้นเสด็จประทับ ณ ภูฏาคารศาลา ในป่ามहांวัน ประชุมสงฆ์ประทาน โอวาท แล้วตรัสอภิวาทภิกษุสงฆ์ทั้งหลายว่า ต่อไปอีก ๓ เดือนข้างหน้า ตถาคตจัก ประนิพพาน วันรุ่งขึ้นบิณฑบาตในเมืองไพศาลี ยืนมองเมืองไพศาลีเป็นครั้งสุดท้าย ด้วยอาการ **นาคาวโลก** (การมองดูเยี่ยงช้าง) แล้วก็เสด็จสู่บ้านภัณฑุคาม บ้านที่ดีดี คาม อัมพคาม และชัมพูคามลำดับ จนลุเข้าโคกนคร ประทับ ณ **อานันทเจดีย์** ทรงประทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์ พร้อมทั้งแสดงมทาบไปเทศ ๔ อย่าง เพื่อเป็นเครื่อง วิโรจฉัยพระธรรมวินัย ต่อมาเสด็จไปยังเมืองปาวา ประทับ ณ อัมพวันสวนมฆะม่วง ของ**นายจุนท์กัมมารบุตร** นายจุนท์ถวายสกุจฉิมทวะ และโภชนาหารอันประณีตแด่ พระพุทธเจ้า และภิกษุสงฆ์ พระพุทธองค์ได้มีพระพุทธรูปบูชาให้นายจุนท์ทวะถวาย สกุจฉิมทวะแต่พระองค์รูปเดียว ที่เหลือให้แผ่นดินเสีย ครั้นฉันภัตตาหารเรียบร้อย โรค ปักข์ขึ้นก็กาพาทก็กำเริบ มีเวทนามอย่างแรงกล้า ทรงระงับด้วยอริยาสถขันตี แล้วตรัส กับพระอรหันต์ว่า "อรหันต์ เราไปเมืองกุสินารากันเถิด" ระหว่างทางแวงะพักฝนได้ รมไม่ ทรงกระหายน้ำเป็นกำลัง จึงให้พระอรหันต์ไปตักน้ำในแม่น้ำมาถวาย

พระอรหันต์เห็นน้ำขุ่นจึงไม่ยอมไปตักมา จนพระพุทธองค์ต้องตรัสไปถึง ๓ ครา เมื่อ ตักมาน้ำขุ่นก็ใสด้วยพุทธานุภาพ จากนั้นก็เดินทางต่อ พบนายปุ๊กสะ ราชบุตร แห่งมัลลเทศร์ ฤกษ์ดีพาพาธาบาส กาลามโคตร พระองค์จึงทรงแสดงสันติวิหาร ธรรมโปรด ด้วยความครีธา เธอจึงถวายผ้าสังฆวิภังค์ ๑ อีกผืนถวายพระอรหันต์ เมื่อนายปุ๊กสะหกล้มไปแล้ว พระอรหันต์ก็ถวายผ้าผืนแด่พระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ ทรงรับ ทานที่หนุ่มผ้าทั้งสองนั้นปรากฏคุณจากไฟปรากฏจากเปลว ผิพรรณพระวรกาย ก็ผ่องใสยิ่งนัก พระอรหันต์เห็นดังนั้นก็ทูลสรรเสริญ พระพุทธองค์จึงตรัสตอบว่า กาย ของตถาคตจะผุดผ่องใสยิ่งใน ๒ เวลา คือ เวลาได้ตรัสรู้จนตรัสมณฑิเลียม ๑ และ เวลาจะปรินิพพาน ๑ ครั้นได้ตรัสธรรมแล้ว ทรงเสด็จบรรทม ด้วยลีลาเสวยสวับริเวณสวนมฆะม่วง ตรัสแก่พระอรหันต์ว่า อานนทวันข้างหน้าอาจมีผู้ เข้าใจว่าตถาคตเสด็จปรินิพพานเพราะสกุจฉิมทวะของนายจุนท์ทวะ เองจงบอกเขาว่า ตถาคตตรัสว่าบิณฑบาตที่ได้บุญมาก มีอานนตส์ยิ่งกว่าบิณฑบาตทานในกาลอื่นมี ๒ คือ บิณฑบาตที่นางสุทตถาถวายในวันตรัสรู้ ๑ และ บิณฑบาตที่นายจุนท์ทวะถวายในวัน ใกล้เคียงปรินิพพาน ๑

จากนั้นเสด็จสู่เมืองกุสินารา โดยเสด็จผ่านแม่น้ำหิริญยวดี ถึงเมืองกุสินารา เพียงวันเดียว วันนั้นเป็น**วันเพ็ญ ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖** ประทับแรม ณ สากวัน อันเป็น พระราชอุทยานของพระเจ้ามัลลสะ ทรงเสด็จขึ้นบรรทม หันพระเศียรไปทางทิศเหนือ สำเร็จ ลีลาเสวยสวัระหว่างต้นสาละคู่ แล้วมีจิตจะลุกขึ้นอีกเลย ก็เรียกมีเรียกว่า **อนุฐานไสยาสน์** ต่อมาทางสงฆ์ปฏิบัติบูชาอย่างกว่าอามิสบูชา ตรัสถึง **สังเวชนียสถาน ๔ แห่ง** ได้แก่ **สถานที่ตถาคตประสูติ คือ ลุมพินีวัน ๑, สถานที่ตถาคต ตรัสรู้ คือ ต้นศรีมหาโพธิ์ ณ อรุณเวลาเสนาณิมคม ๑, สถานที่แสดงธรรมแก่กับปวัตตบุตร คือ ปาลีปนมณฑุทายวัน ๑ และสถานที่ตถาคตปรินิพพาน คือต้นสาละคู่ ณ สาลวโนทยาน ๑** แล้วตรัสถึงอานนตส์ว่า ผู้ที่มีศรัทธาได้ไปเยือนสังเวชนียสถานเหล่านี้ ด้วยความเลื่อมใสแล้ว ครั้นตายไปย่อมเข้าสู่สุคติในโลกสวรรค์ และตรัสถึงการ ปฏิบัติตนต่อสตรีของภิกษุว่า การไม่เห็นสตรีนั้นแหละดี ถ้าจำเป็นต้องเห็นก็อย่าพูด

ด้วย ถ้าต้องพูดด้วยก็ต้องพูดความระมัดระวัง มีสติอย่างยิ่ง ครั้นแล้วก็ตรัสถึง **อุปารหุบุคคล** อัฐิของบุคคลที่ควรบรรจุไว้บูชาในสถูป ๔ จำพวก คือ **พระอัฐิ พระพุทธรูปเจ้า ๑, พระอัฐิพระปัจเจกพุทธเจ้า ๑, พระอัฐิของพระอรหันตสาวก ๑ และ พระอัฐิของพระเจ้าจักรพรรดิราช ๑** ตรัสลอบพระอานนท์ที่กำลังคร่ำครวญ และ สรรเสริญพระอานนท์ต่อหน้าหมู่สงฆ์ว่า พระอานนท์เป็นยอดพระอัฐิสูงาก เป็น พหุสูต มีสติรอบคอบ มีความเพียร มีปัญญามาก และรู้จักกาลเทศะ พระอานนท์ กราบทูลให้เสด็จไปปรีณิพพานที่เมืองอื่น เพราะกุสินาราคือเมืองเล็ก พระพุทธรูปเจ้า ตรัสห้ามเสีย แล้วแสดงให้ทราบว่า เมืองกุสินารานี้ในอดีตเคยเป็นเมืองที่ยิ่งใหญ่ชื่อว่า กุสวดีราชธานี มีพระเจ้าจักรพรรดิราชพระนามว่า มหาสุทัคนันปกครองแผ่นดิน โดยธรรม ลำดับถัดมา พระองค์ให้แจ้งข่าวการปรีณิพพานของพระองค์ แก่เหล่า มัลลกษัตริย์ และได้เข้าเฝ้าพระองค์เป็นวาระสุดท้าย กาลนั้น**สุภัททปริพาชก**ได้ขอเข้า เฝ้าพระพุทธรูปเจ้าเพื่อถามปัญหา แต่ถูกพระอานนท์ห้ามไว้ พระพุทธรูปเจ้าได้สดับแล้วก็ อนุญาตให้สุภัททเข้าเฝ้า แสดงธรรม ประทานอุปสมบทให้ แล้วให้เฝ้าเพียงปฏิบัติ อยู่จนบรรลุนิพพานในคืนนั้น เป็นปัจฉิมกาลที่เห็นพระพุทธรูปเจ้า

ในปัจฉิมยามแห่งราตรีนั้น พระพุทธรูปเจ้าได้ประทานโอวาทเป็นครั้งสุดท้าย ความว่า **“ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนท่านทั้งหลายว่า สังฆาทหยาสนีเสียมไป เป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังกิจของตน และของผู้อื่นให้ถึงพร้อม ด้วยความไม่ ประมาทเถิด”** จากนั้นก็ไม่ตรัสอะไรอีกเลย เสด็จดับขันธปรีณิพพาน รวมพระชนมายุ ได้ ๘๐ พรรษา

ครั้นพระพุทธรูปเจ้าเสด็จดับขันธปรีณิพพานได้ ๗ วัน ทางมัลลกษัตริย์จะถวาย พระเพลิงพระสรีระ แต่ทำไม่สำเร็จ เนื่องจากขาดพระเถระไป ๑ รูป คือพระ มหากัสสปะ กำลังเดินทางมา ฝ่ายพระมหากัสสปะได้เห็นอาชีวกเดินถือดอก **มณฑารพ**กันตรึះมา ดอกมณฑารพนั้นเป็นดอกไม้ทิพย์ มีอยู่เฉพาะบนสวรรค์ จึง สอบถามที่มา ได้ความว่า พระพุทธรูปเจ้าเสด็จดับขันธปรีณิพพานแล้ว พระอรหันต์

ชีวนาสพได้แสดงธรรมสังเวช ส่วนภิกษุบุรุษผู้ดูขบถทำให้ปมจะขาดใจ **บัดนี้ฉันสุภัททกุณฑล บรพชิต** ผู้ขอขมาแก่ ก็กล่าวจากจ้วงพระวินัยว่า “พวกท่านอย่าคร่ำครวญไปเลย พระมหาสมณะปรีณิพพานเสียก็ดีแล้ว ต่อจากนี้จะไม่ใคร่มาจ้องจับผิด ว่าสิ่งนี้ ควร สิ่งนี้ไม่ควร” พระสมณะกำลังสะพึงคำเช่นนั้นแล้ว ก็ได้แต่ลตลใจที่ว่าพระพุทธรูปเจ้า ปรีณิพพานได้เพียงไม่กี่เวลา ก็มีผู้กล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยเสียแล้ว แต่ไม่คิดว่า กระไรเพราะต้องรีบเดินทาง

ครั้นพอพระมหากัสสปเถระ พร้อมด้วยบริวารไปถึงแล้ว ได้ทำประทักษิณ ถวายสักการะพระบรมศพเรียบร้อย ฉบับพลันก็เกิดพระเพลิงพวยพุ่งขึ้นเองด้วย อานุภาพเทวดาเป็นอันอัศจรรย์ เหลือเพียงสิ่งที่พระองค์ทรงอธิษฐานไว้มิให้เพลิงไหม้ คือ ผ้าห่อพระบรมศพชั้นใน ๑, ชั้นนอก ๑, พระเศียรแก้วทั้ง ๔, พระรากขวัญทั้ง ๒ และ พระอุณหิส ๑ พอถวายพระเพลิงเสร็จสิ้น เหล่ากษัตริย์ทั้ง ๗ หัวเมืองทราบข่าว การปรีณิพพาน ก็กรีธาทัพมาขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ฝ่ายมัลลกษัตริย์ในกรุง กุสินารามียอมแบ่งให้ ด้วยเหตุที่ว่า พระพุทธรูปเจ้าทรงอุทิศให้เสด็จมาปรีณิพพานใน เมืองของเขา แสดงว่า ทรงมีเจตนาให้ มัลลกษัตริย์ครอบครองพระบรม สารีริกธาตุแต่ผู้เดียว ครั้นนั้นโศกนพราหมณ์ผู้เคยประสิทธิ์ประสาทศิลปวิทยาการแก่ เหล่ากษัตริย์ทั้งหลาย จึงเกลี้ยกล่อมแนะนำให้มัลลกษัตริย์แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ออกเท่า ๆ กัน ให้กษัตริย์ทั้งหลายนำไปสักการะบูชา

ปฐมสังคายนา ทำเมื่อพระพุทธรูปเจ้าปรีณิพพานล่วงแล้ว ๓ เดือน ๓ ถี **ลัตตบรรณคูหา** ภูเขาเวภาระ เมืองราชคฤห์ **ประชุมพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป** มีพระ มหากัสสปะเป็นประธาน **ปราสาทเหตุเพราะสุภัททกุณฑลบรรพชิต** กล่าวจ้วงจาบพระ ธรรมวินัย พระมหากัสสปะเป็นผู้ถาม พระอุบาลีเถระเป็นผู้ตอบพระวินัย พระอานนท เถระเป็นผู้ตอบพระธรรม ใช้เวลาทำ ๗ เดือน จึงเสร็จ **ได้รับการอุปถัมภ์จากพระเจ้า** **อชาตศัตรู**

สังคายนาครั้งที่ ๒ ทำเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานล่วงแล้ว ๑๐๐ ปี ณ วาลีกา
คาม เมืองไพศาลี ประชุมพระอรหันต์ ๗๐๐ รูป มีพระยลภากัมมชกบุตรเป็นประธาน
พระ
เรวัตเถระเป็นผู้ถาม พระลัทธิภิกษุเถระเป็นผู้ตอบ บรรดาเถระที่ภิกษุวัชชี
บุตรประพทย์ขอหย่อนแสดงวัตถุ ๑๐ ประการคัดค้านพระธรรมวินัย ใช้เวลาทำ ๘
เดือนจึงเสร็จ ได้รับอุปถัมภ์จากพระเจ้ากกราช กษัตริย์เมืองไพศาลี

สังคายนาครั้งที่ ๓ ทำเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานล่วงแล้ว ๒๓๔ ปี ณ อโคทา
ราม เมืองปาฏลิบุตร ประชุมพระสงฆ์จำนวน ๑,๐๐๐ รูป มีพระโมคคัลลิตบุตรติส
เถระเป็นประธาน และเป็นผู้อ่าน พระมัทธมบัณฑิตกเถระกับพระมหาเทวเถระเป็นผู้ตอบ
บรรดาเถระที่มีเดิรติย์ปลอมบวชในพระศาสนาเพื่อลบล้างการะ ใช้เวลาทำอยู่ ๙
เดือน จึงเสร็จ ได้รับอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์เมืองปาฏลิบุตร

การสังคายนาครั้งหลัง ๆ ไม่ค่อยได้รับการยอมรับ ๖

อนตถิ ปริวชเชติ อตถิ คณฺหาคติ ปญฺหิตโต.

บัณฑิตย่อมเว้นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ คือเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์.

อง. จตุกก. ๒๑/๕๙

โกธาริกฺขุโต กุสลํ ขหาติ

ผู้ถูกความโกรธครอบงำ ย่อมละกุศลเสีย.

นัย. พุ. ขา. ๓สก. ๒๗/๒๘๖.

บางส่วนของพระปาติโมกข์ ๒๒๗ (โดยย่อ)

หมายเหตุ : เนื้อหาส่วนต่อไปไม่มีได้ปรากฏความถูกต้องของคำแปลพระบาลีเป็นใหญ่ หากมุ่งใช้จำเนื้อหาในตัว
ศึกษาทศโดยกระชับที่ได้เป็นสำคัญ หากท่านผู้ตรวจพบข้อผิดพลาดประการใด ผู้เรียบเรียงขออภัยมา ณ
ที่นี้ด้วย ๖

ปาราชิก ๔

๑. เสพเมถุน
๒. ถือน้ำของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ๕ มาสก(๑ บาท)
๓. แกล้งฆ่ามนุษย์
๔. อวดอุตริมนุสสรธรรมที่ไม่มีในตน

สังฆาทิเสส ๑๓

๑. แกล้งทำนมาสูจิให้เคลือบ (คำว่าแกล้ง = ตั้งใจ, เป็นลิจิตตะ)
๒. มีความกำหนัดจับต้องหญิง
๓. มีความกำหนัดพูดเท็จวาทหญิง
๔. มีความกำหนัดพูดให้หญิงบำเรอตนด้วยกาม
๕. ชักล้อให้ชายหญิงเป็นผัวเมียกัน
๖. สร้างกฏีบนที่ดินไม่มีเจ้าของ ให้ยาวเกิน ๑๒ ศีบพระสุคต กว้างเกิน ๗ ศีบ
พระสุคต และไม่ทำให้สงฆ์แสดงที่
๗. สร้างกฏีบนที่ดินที่มิใช่ทายกเป็นเจ้าของ ทำให้เกินนั้นได้ แต่ต้องให้สงฆ์แสดงที่
๘. โกรธเคือง แกล้งโจมตีภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกไม่มธุล (ไม่มธุลคือ ไม่เห็น
เอง, ไม่มีคนบอก, ไม่ได้มีกรังเกียด)
๙. โกรธเคือง แกล้งหาเลสลโงกภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิก (หาเลสลคือ อ้าง
บุคคลอื่น โงกภิกษุอื่น)
๑๐. ทำสังฆเภท ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์ลดกรรมให้ละ ไม่ละ
๑๑. ทำตามภิกษุที่ทำสังฆเภท ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์ลดกรรมให้ละ ไม่ละ
๑๒. **ต่อต้านว่ายากถอนยาก ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์ลดกรรมให้ละ ไม่ละ** (๓๑)
๑๓. ประทุษร้ายตระกูล คือ ประจบคฤหัสถ์ สงฆ์เลสลีย กลับดีเตียนสงฆ์ ภิกษุอื่น
ห้ามไม่ฟัง สงฆ์ลดกรรมให้ละ ไม่ละ

อนิยต ๒

๑. นิ่งในที่ลับตา มีคนนำเชื้อถือใจทักด้วย ปาราชิก สังฆาทิเสส หรือ ปาจิตตีย์ รับอย่างไหน รับอย่างนั้น หรือเขาว่าอย่างไร รับอย่างนั้น
๒. นิ่งในที่ลับหู มีคนนำเชื้อถือใจทักด้วย สังฆาทิเสส หรือ ปาจิตตีย์ รับอย่างไหน รับอย่างนั้น หรือเขาว่าอย่างไร รับอย่างนั้น

นิสถัคคีย์ ปาจิตตีย์ ๓๐

จิวรวรรค ๑๐

๑. ทรงอดีตเรกจิวรเกิน ๑๐ วัน
๒. อยู่ปราศจากไตรจีวรแม้คืนหนึ่ง เว้นแต่สมมติ
๓. เก็บผ้าที่เดิมมา จะทำจีวร เกิน ๑ เดือน
๔. ใช้ภิกษุณี ที่ไม่ใช่อยาติ ชักจีวร
๕. รับจีวรด้วยสี่มือจากภิกษุณี ที่ไม่ใช่อยาติ
๖. **ขจรจจากคฤหัสถ์ไม่ใช่อยาติ ไม่ได้ปวารณา ยกเว้นกรณีสมัยที่ขอได้ เช่น จีวร ถูกลัก หรือ ฉิบหายเสีย (๓๐)**
๗. **ในสมัยนั้น หาย ๓ ผืน ขอได้ ๒ หาย ๑ ไม่ให้ขอ (๓๐)**
๘. บอกให้คฤหัสถ์ถวายจีวรแพงกว่า ดีกว่า ที่เขาตั้งใจจะถวาย
๙. กรณีคฤหัสถ์จะถวายจีวรหลายคน ไปบอกให้เขารวมเงินกันซื้อจีวรที่แพงกว่า ดีกว่า
๑๐. มีทายกจะถวายทรัพย์ค่าจีวรโดยผ่านไวยาวัจกร เวลาไปทวง ทวงเกิน ๓ ครั้ง หรือ ยืนเกิน ๖ ครั้ง (ถ้าไม่ได้ตั้งไปแจ้งทายกให้ทราบด้วย)

โกถยวรรค ๑๐

๑. หล้อลั่นถัด (แผ่นรองนั่ง) ด้วยขนเจียม (ขนสัตว์) เจ็ดด้วยไหม
๒. หล้อลั่นถัดด้วยขนเจียมสี่ตำลัน
๓. หล้อลั่นถัดใหม่ด้วยขนเจียมตำลัน ๒ ใน ๔ ส่วน (พึงใช้ขนเจียมตำลัน ๒ ส่วน ชาว ๑ ส่วนแดง ๑ ส่วน)
๔. ใช้ลั่นถัดยังไม่เกิน ๖ ปี หล้อใหม่

๕. หล้อลั่นถัดใหม่ ไม่เอาลั่นถัดเก่า ๑ คืบโดยรอบ ปนลงในลั่นถัดใหม่
๖. เดินทางไกล รับขนเจียมมา เดินถ้อมมาเอง ๓ โยชน์ (๔๘ กม.)
๗. ใช้ภิกษุณีที่ไม่ใช่อยาติ ชักให้
๘. รับเงิน,ทอง หรือให้ผู้อื่นรับแทน
๙. **ชื่อขายของด้วยรูปียะ (เงิน,ทอง) (๓๕)**

๑๐. แลกเปลี่ยนของกับคฤหัสถ์

ปัตตวรรค ๑๐

๑. เก็บอดีตเรกบาตรไว้เกิน ๑๐ วัน
๒. บาตรรั่วไม่เกิน ๑๐ นิ้ว ขอบาตรจากคฤหัสถ์ที่ไม่ใช่อยาติ ไม่ได้ปวารณา
๓. **รับพระเคนเภสัช ๕ เก็บไว้เกิน ๗ วัน (๓๔,๒๗)**
๔. แสวงหาผ้าอาบนำฝนก่อน หรือเกินเวลาที่กำหนด
๕. **ให้จีวรภิกษุอื่นแล้ว โกรธ ไปชิงคืนมา (๓๕)**
๖. ขอด้ายจากคฤหัสถ์ที่ไม่ใช่อยาติ ไม่ได้ปวารณา
๗. คฤหัสถ์ไม่ใช่อยาติ ไม่ได้ปวารณา สั่งให้ช่างทอจีวรถวายภิกษุ ภิกษุไปแจ้งแก่ช่างให้ทอจีวรให้ดีกว่าเดิม แล้วจะให้รางวัล
๘. รับผ้าจำหน่ายพรรษาไว้ก่อนวันปวารณาเกิน ๑๐ วัน หรือ เก็บผ้าจำหน่ายพรรษาไว้เกินกาลจีวร
๙. อยู่ในเสนาสนะป่า อยู่ปราศจากไตรจีวรเกิน ๖ ราตรี
๑๐. น้อมลาภที่เขาจะถวายสงฆ์มาเพื่อตน

ปาจิตตีย์ ๕๒

มูลาทวารวรรค ๑๐

๑. พุตปต
๒. **ตำภิกษุ (โอมสวาท = คำพูดเสียดแทง, อัสถ์ว่าตฤ = เรื่องที่ยกขึ้นมา ๑๐)**
๓. พุตถ่อเสียด
๔. ว่าธรรมพร้อมกับอนุปลัมบัน
๕. **นอนที่มุ่งที่บังแต่ยกับอนุปลัมบัน เกิน ๓ คืน(๓๑)**

๖. นอนที่มุ้งที่บังแดดยากกับอนุปลัมส์บ้านที่เป็นหญิง แม่ตื่นแรก (๓๑,๒๙)

- ๗. แสดงธรรมแก่หญิงเกิน ๖ คำ
- ๘. บอกอุตรัมมุสสุธรรมที่มีจริงแก่อนุปลัมส์บ้าน
- ๙. บอกอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่นแก่อนุปลัมส์บ้าน

๑๐. ขุดดิน (๓๓) เป็นโลกวิฑชะ หรือ ปิณณัตติวิฑชะ

ภูตคามวรรค ๑๐

- ๑. พรากของเขี้ยว**
- ๒. ประพฤติอนาจาร (ประพฤติไม่เหมาะสม) ลงสัทธามทำเฉยเสีย ลงสัทธวต
- ประกาศแล้ว
- ๓. ตีเตียนภิกษุอื่นที่สงฆ์สมมติให้ทำงานสงฆ์ ที่เขาทำดีแล้ว
- ๔. เอาของสงฆ์ไปตั้งในที่แจ้ง แล้วไม่เก็บ ไม่ใช้ให้ผู้อื่นเก็บ
- ๕. เอาที่นอนของสงฆ์มาใช้ แล้วไม่เก็บ ไม่ใช้ให้ผู้อื่นเก็บ
- ๖. แกล้งไปนอนเปียตหัวรังไรที่ภิกษุอื่นออกจากภูกฎีของเขา
- ๗. โกรธภิกษุอื่น ครวเขาเอาออกจากภูกฎีของเขา
- ๘. นิ่งหรือนอน บนเตียงชั้นบนของเตียง ๒ ชั้น ที่เขาไม่ได้ตั้งแฉน
- ๙. ไปกินหรือปูบนหลังคาภูกฎีเกิน ๓ ชั้น
- ๑๐. รู้อยู่ว่ามีสัตว์ลั้วตัว เอารดหย้า หรือดิน

โฉวทวรรค ๑๐

- ๑. สงฆ์ไม่ได้สมมุติ ลังสอนภิกษุณี
- ๒. สมมุติแล้ว ลังสอนภิกษุณี เมื่อตะวันตกดินแล้ว
- ๓. เข้าไปสอนภิกษุณีถึงในที่อยู่ เว้นภิกษุณีป่วย
- ๔. ตีเตียนภิกษุอื่นว่า สอนภิกษุณีเพราะเห็นแก่ภิกษุ
- ๕. ให้จิรวรภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ
- ๖. เย็บจีวรของภิกษุณี
- ๗. ชาวภิกษุณีเดินด้วยกัน ชั่วบ้านหนึ่ง เว้นทางเปลี่ยว
- ๘. ชาวภิกษุณีลงเรือลำเดียวกัน เว้นข้ามฟาก

๙. ฉันทของที่ภิกษุณีไปแนะนำให้ศฤห์ลัตถถวาย

๑๐. นิ่งหรือนอนในที่ลับกับภิกษุณี ๒ ต่อ ๒

โภชนวรรค ๑๐

- ๑. ไปฉันในโรงทานติด ๆ กัน ๒ วันขึ้นไป
- ๒. ทายกออกชื่อโภชนะ ๕ รับของมาฉันพร้อมกันตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป
- ๓. รับนิมนต์แล้วไปฉันเสียที่ยื่น
- ๔. เข้าไปในบ้าน รับขนมไว้เกิน ๓ บาตร
- ๕. ปฏิเสธโภชนะ ๕ ที่ทายกนำมาถวายระหว่างภัต ลูจากที่ฉัน กลับมาฉันอีก
- เว้นของเดนภิกษุณี
- ๖. แกล้งเอาของที่ไม่ใช่เดนภิกษุณีไปให้ภิกษุณีที่ห้ามภักตฉัน
- ๗. ฉันทอาหารในเวลาวิกาล
- ๘. ฉันทอาหารที่ประเคนไว้ค้างคืน
- ๙. ขอโภชนะอันประณีตจากศฤห์ลัตถที่ไม่ใช่ญาติ ไม่ได้ปวารณา
- ๑๐. กลืนกินอาหารที่ยังไม่ได้ประเคน

อเจลกวรรค ๑๐

- ๑. ให้ของเคี้ยวของฉันแก่นักบวชนอกศกสณด้วยมือ
- ๒. ชาวภิกษุณีไปปิตนชบาด้วยกัน หวังประพติ อนาจาร แล้วไล่กลับโดยไม่มี
- เหตุอันควร
- ๓. เข้าไปนั่งหรือชอมคุยกับชาวบ้านเวลาเขากินข้าวอยู่
- ๔. นิ่งหรือนอนในที่ลับตากับหญิง ไม่มีชายนั่งเป็นเพื่อน
- ๕. นิ่งในที่แจ้งกับหญิง ๒ ต่อ ๒
- ๖. **รับนิมนต์ด้วยโภชนะ ๕ แล้ว ก่อนหรือหลังเวลาฉัน จะไปที่อื่น ไม่บอกภิกษุอื่น**
- ๗. ขอปัจจัย ๔ จากศฤห์ลัตถที่ปวารณา เกิน ๔ เดือน
- ๘. ไปดูกระบวนทัพ
- ๙. อยู่ในกองทัพกรณีจำเป็น เกิน ๓ วัน
- ๑๐. เมื่ออยู่ในกองทัพ ไปดูกระบวนทัพ

สุรภาพนวรรค ๑๐

๑. ตีมน้ำเมา
๒. จี๊ภิกษุ
๓. วายน้ำเลน
๔. ไม่เอื้อเพื่อวินัย (ถูกตีกเตื่อน แล้วเถียง)
๕. หลอนภิกษุให้กลัวผี
๖. ไม่เป็นไซ้ ดัดใจเพื่อผิง
๗. อฐินมชัณมิมประเทศ ไม่ถึง ๑๕ วัน ทรนน้ำ
๘. **จิ๋วหมไม่พินทุวาลี ๓ ลี คือ เขียวคราม โคลน ดาคัล้า**
๙. ใช้จิวรที่วิกปแล้วแต่ยังไม่ได้ออน
๑๐. **ชอนบริหาร ๘ ของภิกษุอื่น ด้วยคิดจะล้อเล่น(๒๔)**

ลัษณวรรค ๑๐

๑. แกล้งฆ่าสัตว์
๒. รู้้อยู่ บริโภคน้ำมีตัวสัตว์
๓. รู้ถอดอนอธิกรณ์ที่รู้้อยู่ว่าลงสัจต์ดิลินโดยชอบแล้ว
๔. รู้้อยู่ แกล้งปกปิดอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่น
๕. **รู้้อยู่ เป็นอุปัชฌายะอุปสมบทกุลบุตรอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี**
๖. รู้้อยู่ ขวนพอคู้ผู้ชอนภาศ์เดินทางด้วยกัน
๗. **ขวนหญิง เดินทางด้วยกัน ชั้วระยะบ้านหนึ่ง (๓๕)**
๘. **คัตต่านพระธรรม ภิกษุทำไม่พึง สงฆ์สวดประกาศ (๔๙)**
๙. คบภิกษุชื้อ ๘
๑๐. **ชวนสามเณรที่ต้องโทษจากภิกษุอื่นมากอุปฐากตน**

สทธรรมิกาวรรค ๑๒

๑. ประพตืออมาจาร ภิกษุตีกเตื่อน พุดผิดเพี้ยน
๒. แกล้งพุดให้ภิกษุที่ห้องงปาตีโมกข์อยู่คลายความเพียร
๓. รู้้อยู่ว่าต้องอาบัติแล้วแกล้งทำไขลื้อ
๔. **โกรธ ทำร้ายภิกษุอื่น (๓๕)**
๕. โกรธ เงื่อมี้อจะทำร้ายภิกษุอื่น
๖. โจทกภิกษุอื่นด้วยอาบัติสังฆาทิเสสไม่สมมูล
๗. แกล้งทำความรำคาญให้ภิกษุอื่น
๘. แอบฟัง ภิกษุที่วิวาทกันอยู่
๙. ตีเตียนสังฆกรรมที่ชอบแล้ว อันตนมอบฉันทะในสังฆกรรมนั้นให้ภิกษุอื่นไปทำ
๑๐. ลุกออกไปเสียดจากที่ประชุม ขณะที่ยังไม่ได้ขอยุด โดยไม่ให้ฉันทะแก่ภิกษุอื่น
๑๑. ภายหลังตีเตียนภิกษุอื่นที่บำเพ็ญจิวรแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ทั้งที่ตนอยู่พร้อมหน้าขณะที่เขาบำเพ็ญจัน

๑๒. รู้้อยู่ น้อมลาภที่เขาจะถวายสงฆ์ มาเพื่อบุคคล

รตนวรรค ๑๐

๑. ไม่ได้รับอนุญาต เข้าไปในห้องที่พระเจ้าแผ่นดินอยู่กับพระมเหสี
๒. เก็บของตกอยู่นอกเขตวัด (ตกในวัด ไม่เก็บไว้ให้ ต้องทุกกฎ) (๓๕)
๓. **ไม่บอกลาภิกษุอื่นก่อน เข้าไปในบ้านเวลารวิกาล (๓๕)**
๔. ทำกลองเซิมด้วยกระดุก งา หรือ เขาลัตว์
๕. **ทำเตียงสูงกว่า ๘ นิ้วพระสุคต**
๖. ทำเตียงหุ้มมุ่น
๗. **ทำผ้าปูนั่งยาวเกิน ๒ คืบพระสุคต**
๘. **นุ่งผ้าปิดแผล ยาวเกิน ๔ คืบพระสุคต กว้างเกิน ๒ คืบพระสุคต**
๙. **ทำผ้าอาบนำฝน ยาวเกิน ๖ คืบพระสุคต กว้างเกิน ๒ คืบครั้ง (๕๐)**
๑๐. **ทำจิวรยาวเกิน ๙ คืบพระสุคต กว้างเกิน ๖ คืบพระสุคต**

ตัวอย่างข้อสอบสนามหลวงวิชาการวิทย์มข

๑. พระศกตาดผู้เป็นสังฆมบิดรดูแลภิกษุสงฆ์ ทรงทำหน้าที่ที่ทางพระวินัยอย่างไร (๕๐,๔๙,๔๒,๒๕)

ตอบ ทรงทำหน้าที่ ๒ ประการ คือ

๑. ทรงตั้งพุทธบัญญัติเพื่อป้องกันความประพฤติเลวทราย และวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดด้วยปรับอาบัติหนักบ้าง เบาบ้าง
๒. ทรงตั้งขนบธรรมเนียม ซึ่งเรียกว่าอภิธมมาจารเพื่อชักนำความประพฤติของภิกษุสงฆ์ให้ดีงาม ๆ

๒. พระวินัย คืออะไร (๓๗,๓๖,๓๕) พระภิกษุรักษาพระวินัยดีแล้ว ย่อมได้รับอานิสงส์อย่างไร (๔๗,๔๔,๔๐,๓๖,๒๕) บัญญัติมีกี่ชนิด อะไรบ้าง (๔๖,๔๕,๔๔,๔๒,๔๑,๓๙)

ตอบ พระวินัย คือ พระพุทธบัญญัติ และอภิธมมาจาร ภิกษุรักษาพระวินัยดีแล้ว ย่อมได้รับอานิสงส์คือ ความไม่ต้องเดือดร้อนใจ (วิปฏิสาร) ๑, ได้รับความแช่มชื่นว่า ได้ประพฤติดีงาม ๑ และ เข้าหมู่สงฆ์ก็อาจหาญ ๑

บัญญัติ มี ๒ อย่าง ได้แก่ มุลบัญญัติ ที่ตั้งไว้เดิม อนุบัญญัติ คือ พระบัญญัติเพิ่มเติม (๔๔,๔๐,๓๗,๓๖)

วินัยบัญญัติ มี ๒ อย่าง คือ อาทิพรหมจริยกาสิกขา ข้อศึกษาค้นเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ และอภิธมาจาริกาสิกขา ข้อศึกษาค้นเนื่องด้วยอภิธมาจาร คือมารยาทอันดีงาม (๔๒,๓๘,๓๕,๓๔) หรือ อการีวิชัย วินัยของคฤหัสถ์ เช่น คีล ๕, คีล ๘ กับ อนาคารีวิชัย วินัยของบรรพชิตในพุทธศาสนา เช่น คีล ๒๒๗ (๓๕) ๆ

๓. คำว่าต้องอาบัติ หมายความว่าอย่างไร อาบัติมีโทษกี่สถาน อะไรบ้าง (๔๙,๔๔,๔๓,๔๒,๓๑,๓๐) อาบัติว่าโดยชื่อมีอะไรบ้าง (๓๖,๓๐) ต้องแล้วต้องทำอย่างไร (๕๐,๓๐)

ตอบ คำว่าต้องอาบัติ หมายความว่า ต้องโทษ คือมีความผิดฐานละเมิดข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม มีโทษ ๓ สถาน อย่างหนัก (ครุกาบัติ) ๑, อย่างกลาง ๑ และ อย่างเบา ๑ (หรือจะตอบว่า มี ๒ สถาน คือ แก้ไขได้ สเทกัจฉา และแก้ไขไม่ได้ อเทกัจฉา ก็ได้)

(๕๐,๓๙,๓๖,๓๕,๒๕) อาบัติว่าโดยชื่อมี ๗ อย่าง คือ ปาราชิก ๑, ฤตัจฉัย ๑, สังฆาทิเสส ๑, ปาจิตตีย์ ๑, ปาฏิเทสนียะ ๑, ทุกกฏ ๑, พุพพาลิต ๑, อาบัติปาราชิก ต้องแล้วขาดจากความเป็นภิกษุ, สังฆาทิเสส ต้องแล้วต้องอยู่กรรม นอกนั้นประจําตนต่อหน้าภิกษุอื่น ที่สมาในพระปาติเมกษ์ ๒๒๐ ข้อ (๕๐,๔๕) เพิ่มอธิกรณสมณะ อีก ๗ ข้อ ได้แก่

๑. ปาราชิก ๔ เป็นโทษอย่างหนัก เป็นอเทกัจฉา แก้ไขไม่ได้ ต้องแล้วพ้นจากความเป็นภิกษุทันที ปาราชิก แปลว่าผู้พ่าย มีผลคือ ห้ามมรรค ผล นิพพาน สูงกษัตระ คือหมิ่นกษั จัดเข้าข้อ ๒ (๕๐,๓๙) อาทิกัมมิกะ คือ ภิกษุผู้ก่อเหตุต้นบัญญัติ (๔๕,๔๐)

๒. สังฆาทิเสส ๑๓ เป็นโทษอย่างกลาง เป็นสเทกัจฉา แก้ไขได้ด้วยการอยู่กรรม หรือ อยู่ปริวาส ถึงจะพ้นโทษ มี ๒ อย่าง ปฐมปาตติกะ ต้องอาบัติแต่แรกทำ ได้แก่ ลิกขาบทที่ ๑ - ๙ (๔๕,๔๑,๓๘) และ ยาวตติยกะ ต้องอาบัติต่อเมื่อสงฆ์สวดประกาศ ๓ ครั้ง ได้แก่ ลิกขาบทที่ ๑๐ - ๑๓ (๕๖, ๓๘) เพราะเป็นอาบัติหนัก จึงเรียกว่า ครุกาบัติ เพราะมีเรื่องหยาบคายมาก จึงเรียกว่า ทฎจลลาบัติ (๔๐) เพราะภิกษุผู้ต้อง จะพ้นได้ด้วยการอยู่กรรม จึงเรียกว่า วุฏฐานคามินี (๕๓) ลิกขาบทที่ ๑๐ คือทำสังฆมาทต้องแล้วจัดเป็นคนเลวทรามที่สุด (๕๒) ลิกขาบทที่ ๑ - ๕ มีระคะเป็น คัมมูล ลิกขาบทที่ ๘, ๙ มีโทษเป็นคัมมูล (๕๒)

๓. อนิยต ๒ หมายถึงไม่แน่ อาจปรับเป็นอาบัติอย่างหนึ่งตามบริบท ที่ลัปตา อาจปรับ ปาราชิก สังฆาทิเสส หรือ ปาจิตตีย์ ที่ลัปทุ อาจปรับ สังฆาทิเสส หรือ ปาจิตตีย์ (๕๓,๓๘,๓๗)

๔. นิสสันตีย์ ปาจิตตีย์ ๓๐ เป็นโทษอย่างเบา เป็นสเทกัจฉา สละของเสีย จึงแสดงอาบัติตก (๕๙,๕๖,๓๕) มี ๓ หมวด ได้แก่

๑. จิวรรรค ๑๐ ว่าด้วยจิวร
๒. โกลิยวรรค ๑๐ ว่าด้วยสันถิต และอื่น ๆ
๓. ปิตตวรรค ๑๐ ว่าด้วยบาตร และอื่น ๆ

๕. **ปาจิตติย ๙๒** เป็นโทษอย่างเบา แสดงอาบัติที่พ้นโทษ แบ่งเป็น ๙ หมวด ((๓๙) ภาษามีที่วรรค อะไรบ้าง) ได้แก่

๑. **มุสาวาทวรรค ๑๐** (๓๙) ออกข้อสอบถามว่า ลิกขาบทที่ ๕ บัญญัติไว้เพื่ออะไร ตอบ เพื่อป้องกันไม่ให้ชาวบ้านเห็น อาการนอนหลับของภิกษุ

๒. **กุตคามวรรค ๑๐** (๔๓) ออกข้อสอบถามว่า ภิกษุยก ผักตบชวาขึ้นมาจากแม่น้ำ ไปไว้ในสระ ต้องอาบัติหรือไม่ ต้องอาบัติอะไร จงอธิบาย ตอบ ต้องอาบัติปาจิตติย ๕ การยกออกจกที่เดิมเป็นประมาณ ผักตบชวาจะตาย หรือไม่ ไม่สำคัญ

๓. **โอภาทวรรค ๑๐**

๔. **โภชนวรรค ๑๐** (๔๒) ออกข้อสอบถามว่า "วิกาล" ใน ลิกขาบทที่ ๗ หมายถึงเวลาใด ตอบ หมายถึงเวลาตั้งแต่เที่ยงวันไปแล้ว จนถึงอรุณขึ้น

๕. **อเจลกวรรค ๑๐**

๖. **สุรปาณวรรค ๑๐**

๗. **สัปปาณวรรค ๑๐**

๘. **สทธรรมิการวรรค ๑๒** (๔๓) ออกข้อสอบถามว่า วรรคใดมี ๑๒ ลิกขาบท

๙. **รัตนวรรค ๑๐**

๖. **ปาฏิเทศนียะ ๕** โทษอย่างเบา

๗. **เสฐิยะ ๗๕** (๔๙) โทษอย่างเบา ละเมิดต้องอาบัติทุกกฏ ไม่เอื้อ เพื่อ ต้องอาบัติทุกกฏ (๔๘,๔๑,๓๕) มี ๕ หมวด ได้แก่ ๓. รูป ๒๖ ธรรมเนียมประพตเวลาเข้าบ้าน ๑ (๕๐), โภชนปฏิสังขต ๓๐ ธรรมเนียมประพตเวลาเข้าบ้าน ๑, เทสนาปฏิสังขต ๑๖

ธรรมเนียมไม่ให้เห็นธรรม แก่บุคคลที่แสดงอาการไม่เคารพ ๑, และ ปกิณณะ ๓ ธรรมเนียมถ่ายอุจจาระปัสสาวะ ๑ (๔๒,๓๖)

๘. **อธิกรณสมณะ ๗** ว่าด้วยวิธีรับ อธิกรณ์ (๓๘) ออกข้อสอบถาม ว่า วินัยมุขกัณท์ที่ ๙ ว่าด้วยเรื่องอะไร ตอบ ว่าด้วยเรื่อง **อธิกรณสมณะ** ๙

๙. ลิกขา กับ ลิกขาบท ต่างกันอย่างไร (๔๗,๔๕,๔๓,๓๗,๓๔,๓๑,๒๒,๓๑,๒๘) ลิกขา มีหน้าที่ต่างกันอย่างไร (๓๙)

ตอบ ลิกขา คือ **ข้อที่ควรศึกษา คือ คือล สมภาติ ปัญญา** ลิกขาบท คือ **พระวินัยบัญญัติ มาตราหนึ่ง ๆ** ลิกขา ๓ มีหน้าที่ต่างกันดังนี้ คือ **กำจัดกิเลสอย่างหยาบอันให้สว่างทางกาย ทางวาจา เรียกว่า วิติกมมะ สมภาติสำหรับกำจัดกิเลสอย่างกลางที่ให้กัลลภคุ้มครองใจ เรียกว่า ปริยภูฐาน ปัญญา** สำหรับกำจัดกิเลสอย่างละเอียดที่ตนเองอยู่ใน **สันดาน เรียกว่า อนุสัย** ๙

๕. **อาการที่ภิกษุต้องอาบัติสี่เท่าไร อะไรบ้าง** (๕๐,๔๕,๔๑,๓๑) ต้องด้วยอาการอย่างไร ถือว่าเสียมหายมากที่สุด (๔๓,๔๑) ตอบ อาการที่ภิกษุต้องอาบัติ มี ๖ อาการ ได้แก่

๑. **ต้องด้วยไม่ละอาย** ถือว่าเสียมหายมากที่สุด

๒. **ต้องด้วยไม่รู้** ถือเป็นอาบัติ

๓. **ต้องด้วยสงสัยแล้วชี้หม่าลง**

๔. **ต้องด้วยเห็นว่าควร ในสิ่งไม่ควร**

๕. **ต้องด้วยเห็นว่าไม่ควร ในสิ่งที่ควร** (๓๘) ภาษว่า กุปิเย ออกปุบิยสญญิตา คืออย่างไร ตอบ คือ ต้องอาบัติด้วยเห็นว่าไม่ควร ในสิ่งที่ควร

๖. **ต้องด้วยสิ่งเสติ**

๖. **ภิกษุฆ่าสัตว์ให้ตาย และพยายามฆ่าตนเอง** ต้องอาบัติอะไร (๔๘,๔๔,๔๐) ตอบ **ภิกษุสามมุขย** ต้องอาบัติปราชิก, **ฆ่าอมมุขย** ต้องอาบัติตุลลัจฉัย, **ฆ่าสัตว์ ต้องอาบัติปาจิตติย, ฆ่าตนเอง ต้องทุกกฏ** ๙

๗. โทษอย่างไรเรียกว่า โลกวิพพะ อย่างไรเรียก ปิณณัตติวิพพะ (๔๔,๔๑,๔๐,๓๖, ๓๕,๓๔,๒๘)

ตอบ ที่เป็นโทษทางโลก ผิดกฎหมายบ้านเมือง ผู้ไม่ใช้ภิกษุทำเขาก็ผิด เรียกโลกวิพพะ, มีโทษทางพระวินัย แต่ไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง คือผู้ไม่ใช้ภิกษุทำเขาก็ไม่จัดว่าผิด เรียกปิณณัตติวิพพะ ฯ

๘. อะไรเรียกว่าลุมภูฐานแห่งอาบัติ มีเท่าไร บอกมาดู (๔๒,๔๐)

ตอบ ลุมภูฐานแห่งอาบัติ คือ ที่เกิดแห่งอาบัติ โดยตรง มี ๔ คือ ลำพังกาย ๑, ลำพัง วาจา ๑, ลำพังกายกับจิต ๑, ลำพังวาจากับจิต ๑ เสื่อว่าตามบาลี มี ๖ คือเพิ่ม กาย วาจา ๑ และ กายวาจาจิต ๑

๙. กิจที่บรรพชิตไม่ควรทำซึ่งเรียกว่า อกรรมกิจ มีกี่อย่าง อะไรบ้าง (๔๕,๔๘, ๔๔,๓๒) นิสสัยคืออะไร มีอะไรบ้าง (๔๓,๓๙,๓๕) อกรรมกิจ และนิสสัย รวมเรียกว่าอะไร (๔๗,๓๐)

ตอบ อกรรมกิจมี ๔ อย่าง ได้แก่ เสพเมถุน ๑, ลักของเขา ๑, สาลีสัตว์ ๑ และ พุด อวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน ๑

นิสสัย คือ กิจที่บรรพชิตควรทำ หรือเครื่องอาศัยของบรรพชิต มี ๔ อย่าง ได้แก่ บิณฑบาต ๑, นุ่งห่มผ้าบังสุกุล ๑, อัญชัน ๑ และ หิณยานาคองด้วยน้ำมูลร่อน ๑ อกรรมกิจ และนิสสัย รวมเรียกว่า อนุศาสน์ ๘ ฯ

๑๐. ปริสถมบัติคืออะไร (๓๗) ผู้ที่จะอุปสมบทต้องพร้อมด้วยวัตถุสมบัตินี้กี่ประการ อะไรบ้าง (๔๑,๓๙)

ตอบ ปริสถมบัติ คือ ภิกษุผู้ร่วมประชุมสงฆ์, ผู้อุปสมบทต้องพร้อมด้วยวัตถุสมบัตินี้ ถ้าได้ ๕ ประการ คือ

๑. เป็นมนุษย์ผู้ชาย
๒. มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์
๓. ไม่เป็นมนุษย์วิบัติ เช่นถูกตอน หรือเป็นกะเทย
๔. ไม่เคยทำอนันตริยกรรม
๕. ไม่เคยต้องบวชปาราชิก หรือไม่เคยเข้ารีตเดียรถีย์

๑๑. อุปสัมปทา การอุปสมบท มี ๓ วิธี ในปัจจุบันใช้วิธีไหน กำหนดลงข้ออย่างใดไว้เท่าไร (๔๗,๔๐,๓๗,๓๖)

ตอบ การอุปสมบท มี ๓ วิธีได้แก่ เอหิภิกขุอุปสัมปทา โดยพระศาสดา ๑, ติสระณคณ อุปสัมปทา โดยพระสงฆ์ ๑ และ ญัตติจตุตถภิกขุอุปสัมปทา โดยสงฆ์ ๑ ปัจจุบันใช้วิธี ญัตติจตุตถภิกขุอุปสัมปทา กำหนดลงข้อไว้อย่างใด ๑๐ รูป ในมัธยม ประเภท ๕ รูป ในปัจจุบันประเภท ๖ ฯ

๑๒. ภิกษุฆ่าสัตว์เป็นอาบัติอะไร (๓๖,๓๓) ปาราชิกกี่ขาบทที่ ๓ และ ๔ ความว่าอย่างไร (๔๒,๓๙)

ตอบ ภิกษุฆ่าสัตว์มนุษย์ ถ้าสำเร็จ ต้องอาบัติปาราชิก ถ้าไม่สำเร็จแต่บาดเจ็บ ต้อง อาบัติถุลลัจจัย ไม่ถึงอย่างนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ, ภิกษุพยายามฆ่าตนเอง ต้องอาบัติทุกกฏ, ภิกษุฆ่าสัตว์อื่น ต้องอาบัติตามวัตถุ ๖ ฯ

ปาราชิกกี่ขาบทที่ ๓ ความว่า ภิกษุแก่ล้างามุขยให้ตาย ต้องอาบัติปาราชิก, ปาราชิกกี่ขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุพูดอวดอุตริมธุสตรกรรมที่ไม่มีในตน ต้องอาบัติปาราชิก ๖ ฯ

๑๓. ปาราชิก กี่ขาบทที่ ๒ และ ๔ มีความว่าอย่างไร (๔๓)

ตอบ กี่ขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุถือเอาของที่เขาองไม่ให้ได้ราคา ๕ มาสก ต้องอาบัติปาราชิก, กี่ขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุพูดอวดอุตริมธุสตรกรรมที่ไม่มีในตน ต้องอาบัติปาราชิก ๖ ฯ

๑๔. สังฆาริมทริพย์ และ อสังฆาริมทริพย์ คือทริพย์อะไร ภิกษุจะต้องอาบัติถึงที่สุดเพราะลักทริพย์ทั้ง ๒ อย่างนั้นเมื่อใด (๔๐,๓๙)

ตอบ สังฆาริมทริพย์ คือ ทริพย์ที่เคลื่อนที่ได้ ได้แก่ ปคูลัตถ์ และสัตถ์วาหณะ เช่นแพะ แกะ สุกร โค กระบือ เป็นต้น อสังฆาริมทริพย์ คือ ทริพย์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้ ได้แก่ ที่ดิน เรืออน เป็นต้น ฯ

ภิกษุต้องอาบัติถึงที่สุดเพราะลักสังฆาริมทริพย์ เมื่อทริพย์เคลื่อนจากฐาน อสังฆาริมทริพย์ เมื่อเจ้าของเดิมสละกรรมสิทธิ์ ฯ

๑๕. อุตรินมูสลัศธรรม คืออะไร มีอะไรบ้าง (๔๙,๔๔,๔๓,๔๑,๓๙)

ตอบ อุตรินมูสลัศธรรม คือ **ธรรมอันยิ่งใหญ่** มี ๗ อย่าง ได้แก่ **ฉันท วิโมกข์ สภาธิ สมาบัติ มรรค ผล นิพพาน** ๗

๑๖. ปราชิกิ ๔ ชื่อไหนเป็นลจจิตตะ ชื่อไหนเป็นอจิตตะ ชื่อไหนเป็นอนิมิตตะ (๔๓, ๔๐,๒๘) ชื่อไหนเป็น สภาณัตติกะ ชื่อไหนเป็นอนาณัตติกะ (๔๑,๔๐,๓๙,๒๘)

ตอบ **ปราชิกิทั้ง ๔** ชื่อเป็นลจจิตตะ ที่เป็นเช่นนั้น **เพราะตั้งด้วยจิตใจ** เกิดขึ้นโดยมีเจตนาเป็นสมุฏฐาน ๗

ชื่อ ๑ และ ๔ เป็น อนาณัตติกะ เพราะใช้ผู้อื่นทำไม่เป็นอาบัติ **ชื่อ ๒ และ ๓ เป็น สภาณัตติกะ** เพราะใช้ผู้อื่นทำก็ต่ออาบัติ ๗

๑๗. อทินนาทานลักขยาท กำหนดราคาทรัพย์ เป็นวัตถุแห่งอาบัติไว้อย่างไรบ้าง (๔๒,๔๑,๔๔)

ตอบ **ทรัพย์ราคาตั้งแต่ ๕ มาสก หรือ ๑ บาทขึ้นไป ต้องปราชิกิ, ๑ - ๔ มาสก ต้องถูกลักขัย ตั้งแต่ ๑ มาสกลงมา ต้องทุกกฎ ๗**

๑๘. ภิกษุมีความกำหนดจับต้องกายหญิง กะเทย บุรุษ ลัทธิวัชรญาณเพศผู้ ลัทธิวัชรญาณเพศเมีย ต้องอาบัติอะไร (๔๙,๔๔,๔๑,๓๐)

ตอบ ภิกษุมีความกำหนด จับต้องกายหญิง**ต้องสังฆาทิเสส, กะเทย หรือบัณฑิต** หรือ **ต้องถูกลักขัย, บุรุษ และลัทธิวัชรญาณ ต้องทุกกฎ ๗**

๑๙. คำว่า มาตุคาม ในสังฆาทิเสส ลิกขาบทที่ ๒, ๓, ๔ และ ๕ ต่างกันอย่างไร (๔๒)

ตอบ มาตุคามใน ลิกขาบทที่ ๒ **ถือเอาหญิงแก่ที่สุดเกิดในวันนั้น (๓๔)** ลิกขาบทที่ ๓ - ๕ **ถือเอาความรู้เพียงสติเป็นหลัก ๗**

๒๐. คำว่า สจิตตะ กับ อจิตตะ มีความหมายว่าอย่างไร (๔๘,๔๔,๔๒)
ตอบ สจิตตะ คือ **อาบัติที่ต้องเพราะมีเจตนาล่วงละเมิด** อจิตตะ คือ **อาบัติที่ต้อง แม้ไม่มีเจตนาล่วงละเมิด ๗**

๒๑. ภิกษุที่ต้องอาบัติเพราะทรัพย์ของตนเองนั้นมีหรือไม่ จึงชี้แจง (๓๙)

ตอบ มี คือ **การหนีภาษี หรือ ลุกลาตะ** ต้องอาบัติตามจำนวนเงินที่หนีภาษี ๗

๒๒. ที่ลับตา กับ ที่ลับหู ต่างกันอย่างไร ที่ลับหู ๒ นั้น เป็นทางให้ปรับอาบัติได้ มากน้อยกว่ากันอย่างไร (๔๐,๔๗,๔๓,๓๓,๓๑,๓๒)

ตอบ ที่ลับตา คือ **ที่ที่ลี้ภัยกำบัง แลเห็นไม่ได้ ที่ลับหู คือ ที่แจ้ง แลเห็นได้ แต่ห่าง ไม่ได้ยินเสียงพูด**

ภิกษุหนึ่งในที่ลับตากับหญิงสองต่อสอง(หนึ่งต่อหนึ่ง) เป็นทางให้ปรับอาบัติ**ปราชิกิ** **สังฆาทิเสส หรือ ปาจิตตีย์ (๓๘)**

ภิกษุหนึ่งในที่ลับหูกับหญิงสองต่อสอง(หนึ่งต่อหนึ่ง) เป็นทางให้ปรับอาบัติ**สังฆาทิเสส หรือ ปาจิตตีย์**

ที่ลับตาเป็นทางให้ปรับอาบัติมากกว่า ๗
๒๓. ผ้าไตรจีวรคือผ้าอะไร ได้แก่อะไรบ้าง (๔๘,๔๐,๓๙,๓๕,๒๗) อธิษฐานจีวร กับ อติเรกจีวร ต่างกันอย่างไร (๓๗,๓๓)

ตอบ ผ้าไตรจีวรคือผ้า ๓ ผืน ที่ทรงอนุญาตให้ภิกษุอธิษฐานไว้ใช้สำหรับตนเอง ได้แก่ **สังฆาฏิ (ผ้าคลุม), อุตราราสงค์ (ผ้าห่ม), อัตตราภก (ผ้าถุง)** อธิษฐานจีวร หมายถึง **ผ้าที่ทรงอนุญาตให้ภิกษุมีได้ ๓ ผืน** อติเรกจีวร **ได้แก่จีวรอันไม่ใช่ของอธิษฐาน ไม่ใช่ของวิกิป์ ทั้งไม่จำกัดจำนวน ๗**

๒๔. ผ้าจีวรที่ทรงอนุญาตให้ใช้ได้ทำด้วยวัตถุชนิด อะไรบ้าง (๔๔,๔๐)

ตอบ ผ้าจีวรที่ทรงอนุญาตให้ใช้ได้ ทำด้วยวัตถุ ๖ ชนิด ดังนี้

๑. โงม ไม้ ทำด้วยเปลือกไม้ เช่น ฝักริม
๒. กุญปาถิก ไม้ ทำด้วยฝ้าย คือ ฝักริม
๓. โกเสย ไม้ ทำด้วยไหม คือ ฝักริม
๔. กมพล ไม้ ทำด้วยขนสัตว์ เช่น ฝักริม
๕. สาน ไม้ ทำด้วยเปลือกไม้สถานะ เช่น ฝักริม
๖. มงค ไม้ ทำด้วยลึงมะพร้าว

๒๕. เมล็ด ๕ ที่ภิกษุรับประเคนแล้วเก็บไว้จนได้ไม่เกิน ๗ วัน ได้แก่อะไรบ้าง (๔๘ ,๓๔) ไม้ที่ตัดเข้าเมล็ดชนิดใด (๔๓)

ตอบ เมล็ด ๕ ได้แก่ **เมยไธ เมยขัน นามัน นามัน นามัน นามัน นามัน** นำมาตัดเข้าหน้าอ้อย ๗

๒๖. เมื่อภิกษุได้จีวรใหม่มา ก่อนที่จะนุ่งห่ม ต้องทำพินทุด้วยดี ๓ วิธี อย่างใดอย่างหนึ่ง คือสีอะไรบ้าง (๔๘) จีวร ผ้าสีทึบมะ อังสะ ผ้าเช็ดหน้า ยามผ้า เมื่อจะใช้สอย อย่างไหนควรพินทุ อย่างไหนไม่ควร เพราะเหตุใด (๔๙) คำว่า "พินทุกับปะ" คืออะไร (๕๐)

ตอบ จีวรใหม่ ควรพินทุด้วยดี ๓ วิธี คือ **สีเขียวคราม, สีโคลน, สีดำคล้ำ** จีวร และอังสะ ควรพินทุ **เพราะใช้ห่ม** ผ้าสีทึบมะ ผ้าเช็ดหน้า และย้อมผ้า ไม่ต้องพินทุ **เพราะไม่ได้ใช้ห่ม** "พินทุกับปะ" คือ**การทำให้เสียน** ๗

๒๗. ปริชาร ๘ สีอะไรบ้าง ภิกษุช้อนบริขารของผู้อื่นเพื่อล้อเล่นต้องอาบัติอะไร (๕๓,๕๔,๕๕)

ตอบ ปริชาร ๘ มี **สังฆานี ๑, อุตตราลังค ๑, อันตราวลาท ๑, บาตร ๑, มีดโกน ๑, กถ้องเข็ม ๑, รัตประคต ๑, หม้อกรองน้ำ ๑**, ภิกษุช้อนบริขาร ๘ อย่างนี้ ของภิกษุอื่นเพื่อล้อเล่น **ต้องอาบัติจาติย** ตามลักษณะที่ ๑๐ แห่งสุรปาณาจรค, ถ้าช้อนบริขารอื่นนอกจาก ๘ อย่างนี้ **ต้องอาบัติทุกกฏ**, ถ้าช้อนบริขารของอนุสัมบัน **ต้องอาบัติทุกกฏ** ๗

๒๘. ผู้ใดครอง มีอะไรบ้าง ต่างจากอดีตเรกจีวรอย่างไร (๕๒)

ตอบ มี สังฆานี อุตตราลังค อันตราวลาท ๗

ต่างกันอย่างไร ผ้าไตรครองเป็นผ้าที่ภิกษุอธิษฐาน มีจำนวนจำกัด คือ ๓ ผืน ส่วนอดีตเรกจีวร คือผ้าที่นอกเหนือจากผ้าไตรครอง **ไม่ได้จำกัดจำนวน** ๗

๒๙. พระ ก. นำเบียร์มาให้พระ ข. ด่ม โดยหลอกว่าเป็นน้ำอัดลม พระ ข. หลงเชื่อจึงด่มเข้าไป ถามว่า พระ ก. และพระ ข. ต้องอาบัติอะไรหรือไม่ ตอบ พระ ก. เป็นอาบัติปาจิตติยเพราะพูด

พระ ข. เป็นอาบัติปาจิตติยเพราะด่มน้ำเมา **แม้ไม่รู้ก็ต้องอาบัติ** เพราะ

ลิกขาบทนี้เป็นจิตตกะ ๗

๓๐. การอุปสมบทจัดเป็นอธิการณอะไร ใครเป็นผู้รับบวชอธิการณนั้น (๕๓,๕๔,๕๕,๕๖,๕๗)

ตอบ การอุปสมบทจัดเป็น**ภิกขาธิการณ** **สงฆ์**เป็นผู้รับบวชอธิการณนั้น ๗

๓๑. ภิกษุนำตั้งของสงฆ์ไปตั้งใหม่ที่แจ้ง จะหลีกเลี่ยงข้อปฏิบัติอย่างไร จึงจะไม่เป็นอาบัติ (๕๒)

ตอบ ต้องเก็บด้วยตนเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นเก็บ หรือมอบหมายให้ผู้อื่น จึงจะไม่เป็นอาบัติ ๗

๓๒. ลักษณะการประเคนประกอบตัวของคองอะไรบ้าง การชวยกันยกโต๊ะอาหารขึ้นประเคนก็ดี การจับผ้าปูโต๊ะประเคนก็ดี ทั้ง ๒ วิธีนี้ถูกต้องหรือไม่ เพราะเหตุใด (๕๒)

ตอบ ประกอบด้วยองค์ต่อไปนี้

- ๑. ของที่จะพึงประเคนนั้นใหญ่โตหรือหนักเกินไป พอคนปานกลาง ยกได้คนเดียว
- ๒. ผู้ประเคนเข้ามาอยู่ในหัตถบาล
- ๓. เขาน้อมเข้ามา
- ๔. กิริยาที่น้อมเข้ามาให้มั่น ด้วยกายก็ได้ ด้วยของเนื่องด้วยกายก็ได้ ด้วยโยนไปก็ได้

๕. ภิกษุรับด้วยกายก็ได้ ด้วยของเนื่องด้วยกายก็ได้ ๗

ไม่ถูกต้อง ๒ วิธี เพราะไม่ต้องลักษณะองค์ประเคน คือ การชวยกันยกโต๊ะอาหารขึ้นประเคนมีลักษณะองค์ที่ ๑ ๗ การจับผ้าปูโต๊ะประเคนมีลักษณะองค์ที่ ๓ ๗

๓๓. หมวดสาธูปในเสขียวัตถุ ว่าด้วยเรื่องอะไร (๕๐)

ตอบ หมวดสาธูป ๒๖ ในเสขียวัตถุ ว่าด้วยเรื่อง**ธรรมนิยมประเพณีเวลาเข้าบ้าน** แบ่งเป็น ๑๓ คู่ มีคำต่อท้ายว่า "ไปและเวกบ้าน และนั่งในและเวกบ้าน" ดังนี้ เรจักนุ่งห่มเป็นปริมณฑล ๑, เรจักปกปิดกายดี ๑, เรจักกล่าวมดี ๑, เรจักมีตาหอดลง ๑, เรจักไม่เวกผ้า ๑, เรจักไม่หัวเราะเสียงดัง ๑, เรจักมีเสียงน้อย ๑, เรจักไม่โยกกาย ๑, เรจักไม่ไกวแขน ๑, เรจักไม่โคลงศีรษะ ๑, เรจักไม่ทำความค้ำ ๑, เรจักไม่คลุมศีรษะ ๑, เรจักไม่เดินกระเืองงเท้า และนั่งกอดเข้า ๑

ไม่เอามือค้ำกายนั่งในบ้าน **หมายถึง นั่งเท้าแขน ข้างเดียวก็ตาม ๒ ข้างก็ตาม** ๗

๓๔. อธิกรณ์ คืออะไร มีอะไรบ้าง (๕๒,๔๑,๓๓,๓๒,๓๑,๒๒,๒๑,๒๐,๑๙,๑๘,๑๗) เมื่อเกิดขึ้น แล้วต้องทำอะไร (๕๒) อธิกรณ์ย่อมาจากอะไร อธิกรณ์สมณะ มีเท่าไร มีอะไรบ้าง การแสดงอาชีพที่จัดเข้าไปในอธิกรณ์สมณะข้อไหน ถ้ารับ ระวังอธิกรณ์อะไร (๔๖,๔๕,๔๔,๔๓,๔๒,๔๑,๔๐,๓๙,๓๘)

ตอบ อธิกรณ์ คือ **เรื่องที่เกิดแล้วจะต้องจัดตั้งทำ** มี ๔ อย่าง ได้แก่ **วิภาทิกรณ์** ฝึกฝนได้เสียกันในเรื่องพระธรรมวินัย ๑ (๓๗), **อนุภาทิกรณ์** ฝึกฝนกัน ๑, **อาปัตตาทิกรณ์** ฝึกฝนข้ออาบัติ ๑ และ**กัจจาทิกรณ์** กิจของสงฆ์ ๑ ำ ต้องระวังด้วยอธิกรณ์สมณะอย่างใดอย่างหนึ่งตามสมควรแก่อธิกรณ์นั้น อธิกรณ์ย่อมาจากอะไร อธิกรณ์สมณะ มี ๗ อย่าง แบ่งตามอธิกรณ์ที่สามารถรับได้ ดังนี้

๑. **สัมมุขานินัย** ๑ ระวังพร้อมหน้า ระวังอธิกรณ์ได้ทุกอย่าง
๒. **สตินินัย** ๑ ระวังโดยกลตื้นขึ้นเป็นหลัก, **อญฺพทวินัย** ๑ ระวังด้วยการ สวดประกาศ และ**ตัสถาปายลิกา** ๑ ระวังโดยการลงโทษ ใช้นั่งบน เฉพาะอนุภาทิกรณ์
๓. **ปฎิญาตกรณะ** ๑ ระวังตามค่าสารภาพ และ**ตณฺหวิตถการวินัย** ๑ ระวังโดยการ**ประณอม** (๔๑,๓๘) ใช้นั่งบนเฉพาะอาปัตตาทิกรณ์
๔. **เยภุชยลิกา** ๑ ระวังโดยถือเสียงข้างมาก ใช้นั่งบนเฉพาะวิภาทิกรณ์ (๓๗)

การแสดงอาชีพที่จัดเข้าไปใน**ปฎิญาตกรณะ** ถ้าห้รับระวัง**อาปัตตาทิกรณ์** ำ

๓๕. ฝึกฝนเสียกันเรื่อง การแก้ปัญหาจากอะไร อธิกรณ์อะไรหรือไม่ เพราะเหตุใด (๔๓)

ตอบ ฝึกฝนเสียกันเรื่อง การแก้ปัญหาจาก**อะไรไม่เป็นอธิกรณ์ เพราะไม่เกี่ยวข้องกับ พระธรรมวินัย** ำ

พิมพ์ครั้งที่ ๑	๓ สิงหาคม ๒๕๕๑	๕,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒	๑ สิงหาคม ๒๕๕๒	๑๐,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๓	๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๓	๒๐,๐๐๐ เล่ม

สมเด็จพระญาณสังวรมหาเถร (สุก ไม้เถื่อน)

สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์
ปฐมเจ้าอาวาส แห่งวัดราชสิทธาราม (พลับ)
แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

สพฺเพถึ สงฺฆมุตตานึ สามคฺคี วุฑฺฒิสถาธิกา

ความพร้อมเพรียงของปวงชนผู้เป็นหมู่ ยิ่งความเจริญให้ล้ำเร็ว.
ส. ส.